

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Alena Vodová

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra andragogiky a managementu vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vzdělávací potřeby zrakově postižených pedagogů v rámci dalšího profesního
vzdělávání**

**Educational needs of the visually handicap in the context of another
professional education**

Bc. Alena Vodová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jana Marie Šafránková, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Management vzdělávání

2019

Odevzdáním této diplomové práce na téma Specifické vzdělávací potřeby zrakově postižených pedagogů v rámci dalšího profesního vzdělávání potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 10. 7. 2019

ABSTRAKT

Závěrečná práce na téma *Specifické vzdělávací potřeby zrakově postižených pedagogů* v rámci dalšího profesního vzdělávání se zaměřuje na potřeby a možnosti, které se týkají celoživotního vzdělávání zrakově postižených pedagogů v České republice. Práce je členěna na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část se zabývá osobami zdravotně handicapovanými – osoby zrakově postižené – podporou, rehabilitací a využitím kompenzačních pomůcek. Dále mapuje sociální systém služeb, které sdružují a věnují se osobám se zrakovým postižením. Klíčovým tématem je systém vzdělávání utvořený v České republice a ve Slovenské republice.

Praktická část analyzuje, jaké jsou možnosti dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů, a usiluje o identifikaci potřeb a současné nabídky toto vzdělávání uskutečňovat. Prostřednictvím výzkumného pohovoru byly zjišťovány potřeby a možnosti trhu s dalším vzděláváním pro specifickou cílovou skupinu osob nevidomých.

KLÍČOVÁ SLOVA

Celoživotní vzdělávání, další profesní vzdělávání, kompenzační pomůcky, nevidomí, pedagog, profesní růst, škola, vidomí, vzdělávací potřeby, zrakově postižení.

ABSTRACT

Final work on the topic Specific educational needs of visually impaired teachers in the framework of further professional education with a focus on needs and possibilities related with lifetime education of visually impaired teachers in the Czech Republic. The thesis is divided into theoretical and practical part.

Theoretical part is focused on disabled people - people with visual impairment - support, rehabilitation and usage of compensation aids. Furthermore, it maps the social system of services that are grouped together and are helping to people with visual impairment. The key topic is the education system in the Czech Republic and the Slovak Republic.

Practical part analyzes possibilities of further professional education of visually impaired pedagogical workers and it aspires for the identification of needs and current offer of this education to be realized. Through the research interview were searched needs and possibilities of the market with another education for specific target group of visual impairment people.

KEYWORDS

Lifelong learning, continuing vocational education, compensation aids, blind people, educator, professional growth, school, educational needs, visually impaired.

Obsah

1	Další vzdělávání pedagogů v České republice	6
2	Zrakové postižené osoby a jejich potřeby.....	9
2.1	Vzdělávání zrakově postižených v České republice.....	14
2.2	Pracovní uplatnění zrakově postižených v České republice.....	19
2.2.1	Sociální a pracovní rehabilitace.....	21
2.2.2	Kompenzační pomůcky	22
2.2.3	Podpůrné organizace pro nevidomé a slabozraké.....	25
2.3	Vzdělávací potřeby pedagogů.....	29
3	Další vzdělávání pedagogů ve Slovenské republice	31
4	Empirická část.....	36
4.1	Cíl výzkumu.....	36
4.2	Výzkumný vzorek.....	38
4.3	Metodologie výzkumu	38
4.4	Průběh výzkumu	40
4.5	Výsledky výzkumného šetření.....	48
4.6	Vyhodnocení výzkumných předpokladů	68
4.7	Příklady dobré praxe	70
	Závěr.....	74
	Seznam použitých informačních zdrojů	78
	Seznam legislativy	80
	Seznam použitých elektronických informačních zdrojů.....	81
	Zahraniční zdroje	82
	Seznam tabulek.....	83
	Seznam zkratk	84

Úvod

V českém současném školství existuje řada palčivých problémů, které je třeba řešit. Z nich významně vystupuje problematika péče o pedagogické zaměstnance, která je jednou z hlavních pilířů současné školské reformy. Další a celoživotní vzdělávání pedagogických pracovníků mohou podstatným způsobem zvýšit kvalitu výchovně vzdělávacího procesu a vykonávání všech odborných pedagogických činností. Tento záměr plně odpovídá celosvětové snaze upevnit a zlepšit postavení učitele (Charta učitele, Boloňská deklarace), změnit paradigma v pohledu na učitele a pomoci zvýšit jeho kvalifikaci prostřednictvím celoživotního vzdělávání (Memorandum celoživotního vzdělávání). Je to trend, usilující o zkvalitnění výchovně vzdělávacích procesů, které jsou v odborných a programových materiálech OECD, Evropské komise aj. deklarované jako prioritní cíle. Cest, jak těchto záměrů dosáhnout, je více, ale všechny souvisí s profesionalizací pedagogů.

Velmi podstatná je v tomto ohledu osvětová práce. Domnívám se, že v českém prostředí se dosud nepodařilo dostatečně vysvětlit učitelům principy a způsoby fungování strategie učitelského vzdělávání. Pozitivní zkušenosti z této oblasti mají ve Slovenské republice, kde tento proces úspěšně funguje již šest let, ale nejsou v českém prostředí dostatečně prezentovány. V učitelském prostředí existuje na tuto oblast celé spektrum názorů, což přináší často i negativní formy motivace pro učitele. Motivace úzce souvisí s vnímáním současného stavu výchovy a vzdělávání. Je to nejdůležitější faktor pro samotné fungování systému v závislosti na rozvoji pedagogické vědy. Hodnota odměny pro učitele může mít vyjádření ve finanční odměně za práci, ale i v jiných formách motivace (mít otevřenou kariéru, vidět výsledky osobního odborného růstu, vnímat etické hodnoty práce aj.). Do přípravného systému je nutné, aby se zapojili učitelé, ředitelé škol, akademická sféra, odbory a expertní skupiny ministerstva školství.

V předložené práci se pokusím prostřednictvím výzkumu zjistit, jaké jsou specifické potřeby nevidomých učitelů tak, aby bylo možné doplnit chybějící prostor v rámci dalšího vzdělávání pedagogů, tj. v oblasti, která je v odborném a v praktickém pohledu v českém prostředí významně opomíjena, a sice u zrakově postižených pedagogů. Na základě osobních zkušeností a prostřednictvím aplikovaného předvýzkumu se ukázalo, že v podstatě neexistuje žádné další vzdělávání nevidomých pedagogů. Znamená to, že nevidomí se mají účastnit běžného školení, což ale nezohledňuje jejich specifické potřeby a možnosti se kvalitně sebevzdělávat a rozvíjet.

Z uvedeného důvodu se zaměřím na konkrétní hmatatelné potřeby cílové skupiny této práce, což jsou zrakově postižení učitelé. „*V minulosti byli nevidomí a těžce slabozrací jedinci objektem péče charitativních organizací, jež si kladly za cíl uspokojit základní potřeby takto postiženého člověka...*“ (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2019). Problematice dalšího vzdělávání zrakově postižených učitelů se v českém prostředí programově nevěnuje žádná vzdělávací instituce. Přesto, že současný technický, technologický a masmediální vědní rozvoj umožňuje realizovat toto vzdělávání na kvalitní odborné úrovni, ke specifickému vzdělávání nedochází. K tomu je třeba vytvořit účinný speciální vzdělávací systém. Cílem této práce je zjistit potřeby, které bude poté možné aplikovat do praxe dalšího vzdělávání pedagogů.

V diplomové práci je uvedena analýza stavu celoživotního vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Práce dále definuje principy a klasifikaci zrakového postižení a dalšího profesního vzdělávání pedagogů a vymezené možnosti podpory, rehabilitace a využití kompenzačních pomůcek k tomuto vzdělávání z teoretického hlediska. Na základě těchto zjištěných informací je možné navázat praktickou částí, která se bude věnovat konkrétním potřebám cílové skupiny.

Praktická část obsahuje výzkum vzdělávacích potřeb zrakově postižených pedagogů dalšího vzdělávání. Prostřednictvím stanovených výzkumných otázek identifikuji potřeby a následně možnosti dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Ty budou komparovány nejenom s potřebami legislativně vymezenými, ale také s aktuální nabídkou dalšího profesního vzdělávání, které poskytují organizace a sdružení na podporu nevidomých a zrakově postižených.

1 Další vzdělávání pedagogů v České republice

Základním předpokladem České republiky pro dosažení úspěchu v moderním, dynamicky se rozvíjejícím ekonomickém prostředí je schopnost obstát na globálním, rychle se měnícím trhu práce dle Strategie celoživotního učení ČR. Pracovní trh potřebuje kvalifikované lidi. Memorandum o celoživotním učení je dokument, který určuje budoucnost celoživotního učení, jehož jsme všichni součástí. Tento dokument zdůrazňuje dva základní úkoly celoživotního učení: podporovat aktivní občanství a podporovat zaměstnatelnost osob. Je to jasná deklarace potřeby se celoživotně vzdělávat a být aktivní na pracovním trhu. Do celoživotního učení patří všechny formy, druhy vzdělávání od jeho prvopočátku až do konce života. Každý jdeme jistým směrem a zdokonalujeme se v tom, co je pro nás podstatné pro trh práce a vlastní uspokojení. Veteška, Svoboda (2014) uvádějí, že koncept celoživotního učení je určujícím trendem české kurikulární reformy. Vzhledem k sociálnímu rozměru a jeho zavádění do ekonomických a podnikových strategií ho lze považovat za významný také pro andragogiku a management lidských zdrojů.

Pedagogové, kteří patří do skupiny osob pomáhajících, jsou klíčovými osobami v celém procesu učení (formální, neformální či informální učení). „V roce 1972 vydala komise UNESCO dokument **Learning to be**, který obsahoval řadu doporučení pro vzdělávání dospělých. Jedna ze základních myšlenek zněla: *„Každému jedinci musí být umožněno pokračovat ve vzdělávání během celého života. Myšlenka celoživotního vzdělávání je základním kamenem společnosti, která se učí.“* (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019). Pedagogové předávají získané vědomosti, schopnosti, dovednosti dál. Proto je nezbytně nutné se vzdělávat profesně v každé své profesi.

V roce 1996 vyšla Bílá kniha EU (**White Paper on Education and Training**). „Dokument zdůrazňuje potřebu *„učící se společnosti.“* Přináší návrh na systém uznávání nabytých znalostí a dovedností jako prvku pracovní mobility a celoživotního učení.“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019). Bílá kniha ČR je „(...) systémový projekt vyjadřující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019), vychází z evropské. Jsme součástí Evropské unie a řada evropských dokumentů je pro nás závazná a deklarující, jak se máme chovat.

Celoživotní učení se skládá z formálního vzdělávání, kde je výstupem získané vzdělání (základní, střední, vyšší odborné a vysokoškolské). Další významnou oblastí je neformální a

informální učení (zájmové a občanské). Vzdělání je to, které si zvyšujeme, prohlubujeme, ale především sami sebe zdokonalujeme, formujeme a rozvíjíme. V této práci je klíčové téma dalšího vzdělávání, které je dále rozvinuto do profesního vzdělávání, které se týká pedagogického pracovníka – po získané kvalifikaci, pro výkon přímé pedagogické aktivity. „*Další profesní vzdělávání zahrnuje kvalifikační vzdělávání, periodické vzdělávací akce a rekvalifikační vzdělávání.*“ (Veteška, 2013, s. 17). Průcha a Veteška (2012) pak dalším profesním vzděláváním rozumějí „*všechny formy profesního a odborného vzdělávání v průběhu aktivního pracovního života, po skončení odborného vzdělávání a přípravy na povolání ve školském systému.*“ (Průcha, Veteška, 2012, s. 65). Další profesní vzdělávání je také označováno jako profesní andragogika, která řeší výchovné vlivy pracovního prostředí, vytváří metodiku profesního poradenství pro dospělé jedince a napomáhá jim tak řešit problémy v profesním životě. Podle Memoranda o celoživotním učení (Evropská komise, 2001) se výrazem „celoživotní učení“ rozumí veškeré účelné formalizované i neformální činnosti související s učením, které se průběžně realizují s cílem dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů (Evropská komise, 2001). Primárním dokumentem v této oblasti je Lisabonská strategie (2000), která má doporučující význam. Prováděcími a uskutečňujícími dokumenty jsou pak navazující programy Vzdělávání a odborná příprava (ET 2010, 2001) a Strategický rámec pro evropskou spolupráci ve vzdělávání a výcviku (ET 2020, 2009). Dokument ET 2020 udává klíčovou roli kvalifikacím spojeným s inovacemi a celoživotním učením a reaguje tak na Doporučení Evropského parlamentu a Rady o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2008), které se v ČR stalo výchozím dokumentem pro vytvoření národní soustavy kvalifikací.

„*Podle Evropské asociace pro vzdělávání dospělých existuje pro celou oblast vzdělávání (učení se) dospělých pět klíčových požadavků: aplikovat holistický přístup, zajistit základní veřejné financování, zejména pro znevýhodněné skupiny a pro udržitelnou a lokálně umístěnou infrastrukturu, zajímat se o vysokou kvalitu vzdělávání, získat důvěru pro veškeré typy a možnosti vzdělávání a vytvořit jednoduché klíčové ukazatele, které by napomohly uznání hodnoty a významu v oblasti učení dospělých.*“ (Adult education trend and issues in Europe, 2010, s. 9)

„*Kromě ekonomických faktorů a veřejné i individuální podpory vzdělávání dospělých, která by se projevila rovněž v ochotě investovat vlastní (osobní, volný) čas a peníze do vzdělávání, hrají v podpoře až nezbytnosti účasti na celoživotním učení roli také legislativní úpravy. Vzdělávání dospělých je v legislativě různých evropských zemí uznáváno a chráněno jen minimálně a rozdílným způsobem.*“ (Veteška, 2013, s. 24)

V České republice bylo od roku 1989 vypracováno více projektů, které měly profesní rozvoj a kariérní růst řešit. Nedostaly se však do legislativní podoby. V roce 2015 měl být navrhovaný model kariérního řádu zahájen nultým ročníkem. Záměrem bylo uskutečnit jeho dvouletou implementaci, která měla být podpořena informovaným procesem. Jeho start byl naplánován od roku 2018. Realizace tohoto projektu byla v současnosti odložena, takže bude zajímavé, jak se bude tento proces dále vyvíjet.

Definici pedagogického pracovníka, který je cílovou skupinou této práce s přídavkem toho, že se jedná o nevidomého nebo zrakově postiženého pedagoga, stanovuje zákon o pedagogických pracovnících (Zákon č. 563/2004 Sb., 2019). „*Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně-pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen "přímá pedagogická činnost"); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.*

Přímou pedagogickou činnost vykonává

- a) učitel,*
- b) pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,*
- c) vychovatel,*
- d) speciální pedagog,*
- e) psycholog,*
- f) pedagog volného času,*
- g) asistent pedagoga,*
- h) trenér,*
- i) metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně,*
- j) vedoucí pedagogický pracovník.“ (Zákon č. 563/2004 Sb., 2019)*

Zákon o pedagogických pracovnících jasně říká, kdo může být pedagogem a za jakého předpokladu: způsobilý k právním úkonům, má odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, je bezúhonný a zdravotně způsobilý, prokázal znalost českého jazyka.

Na základě uvedené definice můžeme tedy přesně říct, že máme vyspecifikovanou cílovou skupinu, kde máme jasně nastavený systém vzdělávání v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP), což je jedna z částí konceptu celoživotního učení. Zákon jasně říká, kdo může poskytovat vzdělávání a za jakých podmínek. Garantem kvality je v tomto případě stát, potažmo MŠMT ČR, které akredituje jednotlivé vzdělávací programy tak, aby splňovaly zákonem nastavené podmínky vzdělávání.

„Národní institut pro další vzdělávání (NIDV) je přímo řízená organizace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s celostátní garancí dalšího vzdělávání a profesního rozvoje pedagogických pracovníků škol a školských zařízení včetně školských zařízení pro zájmové vzdělávání.“ (NIDV, 2019)

2 Zrakové postižené osoby a jejich potřeby

Z výše uvedených textů vyplývá, že jsme všichni součástí učící se společnosti. Učíme se během svého celého života. Je to koncept, který je podporován různými politikami, strategiemi, koncepcemi. Vzdělávání, učení, je koncept, který vyplývá z potřeb každého z nás. Uspěť na pracovním trhu, využívat všechny dostupné zdroje k tomu, abychom se mohli rozvíjet intelektuálně i manuálně. Z psychologického hlediska fungujeme dle Maslowova na základě uspokojené pyramidy potřeb. Abychom se posunovali v hierarchii výše, musíme mít základní kameny v uspokojených potřebách. Základním stavebním kamenem jsou biologické potřeby, následují potřeby bezpečí, jistoty, lásky, sounáležitosti, přijetí, uznání, úcty a na vrcholu seberealizace. Jakmile jeden z kamenů není stabilní, pyramida se bortí. Vycházíme při běžném fungování z těchto základních potřeb. Pokud jedna z nich nefunguje, není uspokojena, dochází k frustraci a pokud není uspokojována dlouhodobě, tak k deprivaci. Vzdělávací proces, kterého jsme součástí, zapadá i do této koncepce základních kamenů. Mohu se vzdělávat za předpokladu, že nestrádám v jednotlivých potřebách. Pokud jsem osobou zdravotně handicapovanou, postiženou, potřebuji kompenzovat potřeby za podpory pomůcek, nástrojů. Pokud nemám tyto nástroje, pomůcky, nemám uspokojenou potřebu. V dalších kapitolách se podíváme na potřeby, které jsou součástí života, v tomto případě součástí vzdělávacích potřeb nevidomých učitelů.

Zrak je považován za základní smysl umožňující vnímání a získávání informací o okolním světě. „*Pro rozvoj každého jedince je velmi důležitý přísun informací, které přijímá ze svého okolí a jistým způsobem zpracovává, reaguje na ně a podle nich uzpůsobuje své chování. Informace z vnějšího prostředí jsou zprostředkovávány činností a součinností všech analyzátorů. Za normálních okolností největší procento jich poskytuje zrak.*“ (Valenta a kolektiv, 2003, s. 179) Zrak nám poskytuje 80 až 90 % informací o okolním světě. Zraková zkušenost je závislá na kvalitě vidění v době před ztrátou či zhoršením zrakové funkce i na stupni, v jakém zůstalo zachováno. „*Důležitým orgánem zraku je oko. Lidské oko je vybaveno k vnímání světelných podnětů různé vlnové délky, což je podstatou vidění. Zrakové vnímání neboli vidění je složitý proces.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 14) „*Každý případ je jedinečný, tudíž zrakové vnímání může být rozmanité. Zraková vada může mít u každého člověka různé projevy a málokdy platí: když se dva lidé se stejnou oční diagnózou dívají na totéž, vidí totéž.*“ (Macháček, 2002, s. 3)

Nejdůležitějším sdělením, které je třeba uvést v úvodu této kapitoly, je, že veškerá data týkající se počtu zrakově postižených občanů České republiky jsou pouhé odhady. V ČR neexistuje žádná oficiální statistika, natož evidence občanů s těžkým zrakovým postižením. Při odhadech se vychází z procentuálního výskytu zrakových vad tak, jak jsou uváděny v zahraniční literatuře. Procentuální výskyt osob s těžkým zrakovým postižením v běžné populaci bývá odhadován mezi 0,6 až 1,5 %. Lze konstatovat, že v České republice žije asi 60 000 až 100 000 takto postižených osob. Do tohoto počtu samozřejmě nejsou zahrnováni ti, jimž k odstranění vady zraku stačí brýle; jsou do něj zahrnováni ti, u nichž zraková vada přináší závažná omezení v oblasti samostatného života a pracovního uplatnění. Z nich 7 000 až 12 000 jsou občané nevidomí. Zrakové postižení se v podstatně větší míře projevuje v pozdějším věku; lze konstatovat, že ze všech těžce zrakově postižených občanů cca 60 až 70 % spadá do věkové kategorie občanů nad 60 let. U cca 60 % z nich je zrakové postižení důsledkem jiných zdravotních poruch, zejména diabetu, ischemických poruch a neurologických onemocnění. Ve středním věku bývají častou příčinou zrakového postižení úrazy nebo nádorová onemocnění. U těchto lidí je nanejvýš důležité, aby jim byla včas poskytnuta rehabilitační péče a aby byly vytvořeny předpoklady pro jejich znovuzaražení do běžného života a pracovního uplatnění.

U dětí se klasická zraková postižení, která byla běžná před deseti či dvaceti lety, vyskytují ve stále menší míře. Je to dáno především pokrokem ve zdravotnické technice, neboť cca 40 % zrakových vad u dětí v minulých letech bylo způsobeno nepřesnou regulací množství kyslíku v inkubátorech. Pokrok ve zdravotní péči a léčebných metodách umožňuje, aby přežívaly podstatně

hůře postižené děti, než tomu bylo v minulosti. To má za následek, že stále více dětí je kromě zrakového postižení postiženo i další vadou. V rámci rané péče, kterou Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR provozovala do roku 1997, bylo procentuální zastoupení klientů s kombinovaným postižením na úrovni cca 70 %. Členy Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR je více než 12 000 zrakově postižených občanů. Z nich 74 % je ve věku nad 60 let.

„Termínem zrakové vady označujeme nedostatky zrakové percepce různé etiologie i rozsahu.“ (Květoňová – Švecová, 1998, s. 18) Jde tedy o takový stupeň zrakové vady, kde pro dobré vidění již nestačí správné brýle. *„Podle mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů se zrakové postižení člení do 5 stupňů. Podle této klasifikace by se měly správně nazývat skupiny lidí s těžkým zrakovým postižením: lidé středně slabozrací, lidé silně slabozrací, lidé s těžce slabým zrakem, lidé prakticky nevidomí, lidé (úplně) nevidomí.“* (Nováková in Vítková, 2004, s. 215) *„Při různé kombinaci této typologie pak dochází k různým stupňům zrakového postižení.“* (Stoklasová in Ludíková a kol., 2005, s. 68)

Tabulka 1 Klasifikace zrakového postižení podle WHO

Položka	Druh zdravotního postižení
1.	Střední slabozrakost zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10 - 1/10, kategorie zrakového postižení 1
2.	Silná slabozrakost zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 (0,10) - minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10 - 10/20, kategorie zrakového postižení 2
3.	Těžce slabý zrak a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 (0,05) - minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20 - 1/50, kategorie zrakového postižení 3 b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů
4.	Praktická nevidomost zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4

5.	Úplná nevidomost ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5
-----------	---

Zdroj: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů – desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Konstatování několika zjištění mezinárodních institucí, které podtrhují problém z celosvětového, globálního pohledu, aby výstupy zpracované práce byly v kontextu celého textu.

Podle Mezinárodní agentury pro prevenci slepoty (IAPB) ukazují globální údaje, že počet nevidomých lidí ve světě má do roku 2050 narůst až trojnásobně. Atlas zraku, který IAPB vydává, podrobně sleduje situaci zrakově postižených na celém světě. Na základě průběžné analýzy, kterou každoročně realizuje, ukazují data z roku 2015, že na světě je 253 milionů nevidomých a zrakově postižených osob. Celkem je tak evidováno 36 milionů nevidomých lidí. Dalších 217 milionů osob má závažnou nebo středně těžkou poruchu zraku. Existuje reálný předpoklad zhoršení současné situace. Nové údaje výzkumu a jejich prediktivní předpověď až do roku 2020 ukazují, že celosvětově dojde ke zvýšení výskytu případů léčitelné slepoty o 5,6 %. Hlavními příčinami tohoto nárůstu jsou zejména stárnutí populace a její globální nárůst. Vážně hrozí, že globální akční plán Světové zdravotnické organizace (WHO), který si klade za cíl redukovat do roku 2019 výskyt slepoty a těžkých a středních případů postižení zraku o 25 %, nebude dosažen.

Mezinárodní aliance AMD Alliance International (AMDAI) zveřejnila vůbec první odhady globálních nákladů v souvislosti se ztrátou zraku. V roce 2010 měly náklady dosáhnout 2 189 miliardy euro pro 733 milionů lidí s poškozením zraku nebo úplnou ztrátou zraku. Jen v Evropě měly přímé náklady v souvislosti se ztrátou zraku dosáhnout až 377 miliard euro a nepřímé náklady pak 134 miliard euro. Náklady se budou neustále zvyšovat v závislosti na přijatých účinných léčebných a preventivních opatřeních, a to v celosvětovém měřítku. Potřebné náklady byly kalkulovány na výdaje na lékařskou péči, na služby asistentů a pečovatelské služby, ale také na výdaje související se sníženou produktivitou práce a výdaje související s klesajícím výběrem pojistného na zajištění potřebné zdravotní péče. Mezinárodní aliance proto doporučuje postupně snižovat finanční dopady ztráty zraku.

Finanční náklady, které souvisejí s poškozením zraku lze snížit včasným přijetím národních plánů, které budou obsahovat plány na účinnou prevenci a léčbu slepoty, slabozrakosti, včetně strategie pro zařazení lidí se zrakovým postižením do společnosti zdravých jedinců.

Každému člověku musí být zajištěn rovný přístup k výuce, v jakémkoli prostředí. Všichni zrakově postižení mají právo na výukové materiály, které budou odpovídat jejich specifickým potřebám. Přístup k informacím je zárukou, že nevidomí a slabozrací nejsou vyloučeni z významných oblastí společenského a ekonomického života.

Právo na informace je mezinárodně uznáváno v čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech zaručuje: *„Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“* A čl. 24 – Vzdělávání – Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením OSN *„Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost přístupu k obecnému terciárnímu vzdělávání, odborné přípravě na výkon povolání, vzdělávání dospělých a celoživotnímu vzdělávání bez diskriminace a na rovnoprávném základě s ostatními.“*

Na základě výše uvedených skutečností je tedy patrné, že informace, které jsou určené veřejnosti, by měly být zpřístupněny v alternativním formátu pro nevidomé a slabozraké (např. Braillovo písmo, zvětšený tisk atd.). Informace v internetových zdrojích by měly být zpřístupněné nevidomým a slabozrakým. Dostupnost efektivně vysvětlována. Představitelé nevidomých a slabozrakých by měli být přítomni u všech rozhodování, které se týkají osob se zdravotním postižením.

Slowík (2007) uvádí, že *„za osobu se zrakovým postižením považujeme toho jedince, který i po optimální korekci má v běžném životě problémy se získáváním a zpracováváním informací zrakovou cestou.“* *„Zrakové postižení znamená zpravidla pro postiženého jedince, že jeho schopnost vizuálně vnímat, tedy přijímat vizuální informace, je omezena, ztížena. U nevidomých osob, tj. s nejtěžší formou zrakového postižení, je úplně vyloučena.“* (Hofmannová, 1993, s. 18)

Zrakové postižení, jako poškození jednoho z našich nejdůležitějších smyslů, představuje pro jedince celou řadu komplikací v jeho pracovním, osobním i společenském životě. Podle Kudelové, Květoňové, (1996) se jedná zejména o přístup k tištěným a psaným informacím, o samostatnost a nezávislost, o vzdělávání, pracovní a další uplatnění. *„Osoby s těžkým zrakovým postižením poznávají okolní svět především pomocí hmatu. Hmatové vjemy poskytují v porovnání s plně funkčním zrakovým vnímáním menší množství informací o bezprostředním okolí lidského světa,*

jsou však přesnější než informace získané sluchem.“ (Keblová, 1999, s. 4) Záleží také na druhu a míře postižení a mimo jiné na faktu, jak se s tímto handicapem postižený vyrovná.

Je tedy vzhledem k širokému spektru vady zraku zřejmé, že různí jedinci se specifickými zrakovými vadami budou mít odlišné potřeby. Speciální pedagogický obor, který se zabývá výchovou a vzděláváním zrakově postižených se nazývá oftalmopedie, v současnosti se pro tento obor také častěji používá název tyflopédie.

2.1 Vzdělávání zrakově postižených v České republice

„Částečně vidící jedinci se dělí do dvou skupin: první skupinou jsou osoby, jež inklinují ke způsobu poznávání nevidomých (čili využíváním kompenzačních smyslů) a do druhé skupiny se řadí osoby, které se přibližují ke způsobu poznávání vidomých, kdy využívají postiženého smyslu (čili reedukaci zraku).“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 38) Podle Keblové (1999) dochází při kompenzaci zraku k rozvíjení zbývajících smyslů jako je sluch, hmat, čich a chuť. Jedinci se zrakovým postižením mohou získávat prostřednictvím sluchu i takové informace, které z části nahrazují omezenou či zcela vyloučenou možnost zrakového vnímání. *„U jedinců s těžce slabým zrakem během jejich orientace v prostředí nebo při manipulaci s předměty střídavě dominuje buď zrak (byť nedokonale) nebo hmat, což záleží nejen na stupni zrakového postižení, ale i vlastnostech vnímaného předmětu, jevu či prostoru. Nedokonalé zrakové vjemy jsou doplňovány hmatovými a sluchovými.“* (Keblová, 1999, s. 5)

„Hlavním záměrem je snaha o to, aby si žáci s těžce slabým zrakem za pomoci účinných korekčních prostředků osvojili čtení a psaní černotisku (resp. zvětšeného písma) zrakem a současně čtení slepeckého bodového písma hmatem. Jde o současné využití vizuálně-auditivních a taktilních prostředků výuky. Proto se využívají zbytky zraku i hmat a sluch. Lidé se zbytky zraku se samostatně pohybují v prostoru velmi obtížně, většina není schopná se při chůzi orientovat zrakem, někteří jsou nuceni používat bílou hůl.“ (Keblová, 2001, s. 43)

Primární vzdělávání

Primární péči rodinám dětí se zrakovým postižením od narození do 4 let a dále rodinám dětí s kombinovaným postižením od narození do 7 let poskytují v České republice tzv. Střediska rané péče. Jsou za tímto účelem zřizována občanským sdružením Společnost pro ranou péči, které má celorepublikovou působnost. Hradilková (1998, s. 6) pak uvádí komplexnější pohled na ranou péči, z pohledu prevenci vzniku takového postižení, přesněji jako *„soustavu služeb a programů, poskytovaných dětem ohroženým v sociálním, biologickém a psychickém vývoji, dětem se zdravotním postižením a jejich rodinám, s cílem předcházet postižení, eliminovat nebo zmírnit jeho důsledky a poskytnout rodině, dítěti i společnosti předpoklady sociální integrace. Tyto služby mají být poskytovány od zjištění rizika nebo postižení do přijetí dítěte vzdělávací institucí tak, aby zvyšovaly vývojovou úroveň dítěte v oblastech, které jsou postižením ohroženy.“*

Povinná školní docházka

Se stoupajícím věkem zrakově postiženého dítěte je jeho rodina nově postavena před problém výběru vhodného vzdělávacího zařízení, které bude dítě navštěvovat. Pomoci může v tomto případě jedno ze Speciálních pedagogických center. Tato zařízení jsou školská účelová zařízení, která poskytují své služby dětem a mládeži se zrakovým nebo kombinovaným postižením ve věku od 3 let do ukončení školní docházky. Speciálně pedagogická centra jsou většinou součástí škol pro zrakově postižené. Bartoňová, Vítková (2007) uvádějí, že činnost těchto center je účelná zvláště u dětí, které nemohou být umístěny ve školách pro zrakově postižené a u dětí integrovaných do běžných typů škol. Legislativně je činnost center dána zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Podle Listiny práv a svobod má v České republice právo na vzdělání každý člověk bez jakýchkoliv rozdílů. *„Právo všech dětí na vzdělání je zajištěno v Listině práv a svobod, která je svým článkem 33 součástí ústavy České republiky (usnesení předsednictva ČNR 2/1993).“* (Vítková, 2004. s. 19) Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice je uskutečňováno podle Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů a Vyhlášky MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných ve znění pozdějších předpisů (dále jen Vyhláška 73/2005 Sb.).

Střední vzdělávání

„Zrakově postižení studenti mohou realizovat své vzdělávání jak na středních školách běžného typu, tak na speciálních středních školách pro zrakově postižené.“ (Nováková: in Vítková, 2004, s. 257)

V České republice v současnosti vzrůstá za podpory speciálně pedagogických center pro zrakově postižené počet integrovaných žáků na středních školách různých typů. Legislativní podmínky pro integrované vyšší sekundární vzdělávání se řídí Vyhláškou MŠMT ČR č.354/91Sb. o střední škole a příslušnými metodickými pokyny či směrnicemi MŠMT určenými k integraci žáků se zdravotním postižením.

Výchova a vzdělávání studentů se zdravotním postižením může být zajišťována formou individuální integrace – jedinec je zařazen do tříd ve školách hlavního vzdělávacího proudu, kde probíhá se současným zajištěním odpovídajících vzdělávacích podmínek a nezbytné speciálně pedagogické nebo psychologické péče. Integrovaní studenti jsou zpravidla vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu. Podle potřeb žáka je při výuce zajištěna asistence další osoby nebo přítomnost speciálního pedagoga. Dále potom formou skupinové integrace – ta probíhá ve speciálních třídách, které jsou zřizovány pro žáky se zdravotním postižením ve školách hlavního vzdělávacího proudu. Při skupinové integraci se studenti mohou v některých vyučovacích předmětech vzdělávat společně s ostatními žáky školy a v rámci svých možností jsou zapojeni do všech aktivit mimo vyučování.

„Žáci se zrakovým postižením se vzdělávají dle vzdělávacích programů korespondujících s RVP ZV za předpokladu, že pro jejich vzdělávání budou vytvořeny potřebné podmínky, které jsou individuálně odlišné a musí odpovídat stupni a druhu jednotlivých postižení.“ (Bartoňová, Vítková: in Pipeková, 2005, s. 25) Speciální školy – školy s upraveným vzdělávacím programem samostatně zřízené pro děti, žáky a studenty se zdravotním postižením. Těmto žákům je s ohledem na rozsah speciálních vzdělávacích potřeb poskytována nejvyšší míra podpůrných služeb.

Kurikulárním dokumentem, který usměrňuje vzdělávání na všech typech škol, je tzv. Rámcový vzdělávací program, ten je platným pro každý stupeň vzdělávání – pro předškolní, základní a střední vzdělávání. Obsahem tohoto dokumentu je charakteristika vzdělávání, jeho cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata. Rámcový vzdělávací program mezi klíčové kompetence řadí: kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální a kompetence občanské a kompetence pracovní, které nejsou obsaženy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Cílem vzdělávání zrakově

postižených je podle Hamadové (2006) jak získání patřičných znalostí a dovedností, tak také schopností pro samostatný život. V případě vzdělávání žáků a studentů se zrakovým postižením jsou konkrétně sebeobsluha a samostatnost, sebeúcta a sebeurčení oblastmi, na které by měl být kladen důraz jak ve speciálním vzdělávání, tak ve vzdělávání v běžné škole.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. (2019) také uvádí, že další vzdělávání zrakově postižených může probíhat integrací v základní škole nebo v základní škole pro zrakově postižené, střední škole nebo střední škole pro zrakově postižené žáky, středním odborném učilišti pro zrakově postižené osoby, odborném učilišti pro zrakově postižené, praktické škole pro zrakově postižené, gymnáziu pro zrakově postižené, střední odborné škole pro zrakově postižené a také v konzervatoři pro zrakově postižené. Při rozhodování o zařazení dítěte do příslušného typu školy je zohledňován především stupeň zrakového postižení a jeho prognóza a je také velmi vhodné zvážit i předpoklady ze strany samotného dítěte. Z toho vyplývá, že je široká škála učitelů potřebných pro různé druhy škol.

Pipeková (2006) pak k individuální integraci uvádí, že je nezbytně nutné vytvořit podnětné prostředí. Je potřeba se naučit spolupracovat se speciálně pedagogickými centry. Dobrá informovanost, znalost tématu a spolupráce napomáhá k efektivní integraci.

Vysokoškolské vzdělávání

„Jednou z možností aktivního začlenění dospělého člověka do intaktní společnosti je absolvování vysokoškolského studia. Tímto studiem dostává mladý člověk odpovídající poznatky a informace ve zvoleném vědním oboru, které následně může využívat ve své profesi.“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 66). *„Studenti se zrakovým postižením dnes běžně studují na vysokých školách, jsou-li jim umožněny podmínky pro studium přímo na jednotlivých fakultách a katedrách. V dnešní době vysokoškolských studentů s těžkým zrakovým postižením přibývá. K optimálnímu studiu výrazně přispívá činnost středisek pro pomoc studentům s postižením. Střediska spolupracují s jednotlivými katedrami, pomáhají studentům v oblasti: sestavování rozvrhů, poradenství v práci s pomůckami a při jejich získávání, realizují přepis studijních materiálů do elektronické podoby a do Braillova písma.“* (Hamadová: in Pipeková, 2006, s. 263)

V České republice neexistuje vysokoškolské zařízení, které by se specializovalo na vzdělávání studentů se zrakovým postižením. Zrakově postižení tak mají možnost využít tzv. podpůrných center, která vznikají při jednotlivých univerzitách a vysokých školách a jsou nápomocna zvládat řádné studium s využitím všech podpůrných prostředků. Podpůrná centra

poskytují studentům poradenství, počítačové vybavení, asistenční služby při samotném studiu i prostorové orientaci, v neposlední řadě jsou to i digitalizované texty, nebo texty převedené do Braillova písma a kompenzační tyflopomůcky.

„Společenským uplatněním těžce zrakově postižených rozumíme jejich plnohodnotnou a plnoprávnou účast prakticky ve všech sférách života společnosti, to znamená, jak v oblasti pracovního uplatnění, tak samozřejmě také ve sféře mimopracovního času, to vše při současné akceptaci zrakového defektu. Cílem je snížit důsledky zrakového handicapu na co možná nejnižší míru s využitím možností reedukace a kompenzace zraku. Zlepšením činnosti oslabeného zraku nebo náhradou toho smyslu smysly jinými se slabozrakým a nevidomým otevírají velké možnosti ve společenském uplatnění. Společenské uplatnění těžce zrakově postižených, tj. nevidomých a slabozrakých, je samozřejmě nutné posuzovat z hlediska jejich postižení. Spektrum možností poškození zraku je velmi široké.“ (Čálek, Cerha, Holubář, 1992, s. 229)

Nejčastější překážky při vzdělávání dospělých osob se zdravotním postižením jsou spojeny s metodami výuky, nedostatek kvalifikovaných učitelů, malé povědomí o speciálních vzdělávacích potřebách. U metod výuky není respektován zrakový handicap, nejsou k dispozici audiovizuální pomůcky a je velký nedostatek digitalizovaných textů. Často jsou opomíjeny organizační záležitosti týkající se složení skupiny a rozložení hodin. Skupiny složené z různých skupin postižených osob nejsou problémem, respektuje-li vzdělávací a individuální potřeby (čas na přípravu, rychlost přijímání informací, představitivost, samostatnost, technická zdatnost).

Nedostatečné povědomí o zrakových vadách způsobuje řadu komplikací. Člověk je považován za nevidomého dle oftalmologů celého světa (shodli se na tomto tvrzení), přečte-li pouze vrchní řadu písmen na optotypu ze vzdálenosti tří metrů a méně. Člověk je považován za slabozrakého, přečte-li pouze vrchní řadu písmen na optotypu ze vzdálenosti šesti metrů a méně. Nedostatečné povědomí o těchto rozdílech přináší řadu nepříjemností. Je potřeba vědět, co osoby se zrakovým postižením mohou a nemohou dělat. Bohužel je nutné si připomenout i skutečnost, jak se chovat v osobním kontaktu (např. zda při pozdravu podávat ruku a používat obraty typu „Jak to vidíš?“) omezuje možnosti učitelů přizpůsobit svou výuku potřebám zrakově postižených.

2.2 Pracovní uplatnění zrakově postižených v České republice

„Mezi priority každého demokratického státu by mělo patřit udržení míry nezaměstnanosti v rozumných mezích. K tomuto účelu je i v naší zemi vytvářena tzv. politika zaměstnanosti, která obsahuje mimo jiné i nástroje snažící se o zvýšení zaměstnávání osob se zdravotním postižením.“ (Tyflonet: 2019) Míra nezaměstnanosti u osob se zrakovým postižením se odhaduje na 70 až 80 %. Začleňování těchto osob na otevřený trh práce a vytváření rovných příležitostí je jednou z priorit politiky zaměstnanosti Evropské unie.

Zaměstnavatelé nemají žádné zkušenosti se zrakově postiženými, nemají žádné informace o jejich schopnostech a omezeních a nedovedou si představit, jak by mohl být nevidomý začleněn do pracovního procesu. Jsou to strach, obavy z malé výkonnosti, z vyšších nároků na BOZP, z domnělé vyšší nemocnosti, nejistota z komunikace s nevidomým atd. Problémem mohou být vysoké náklady pro vytváření pracovního místa pro osoby se zrakovým postižením (pořízení speciálního počítačového vybavení, větší osvětlení, vodící linie atd.). Na straně osob se zrakovým postižením bývá problémem nízká kvalifikace. Pracovní příležitosti jsou zúžené. Často se zaměstnávají tyto osoby tam, kde se pracuje se stejně postiženými.

Strukturální fondy Evropské unie a další programy Evropského společenství umožnily vznik speciálních agentur na podporu zaměstnávání zrakově postižených osob. Projekty jako „Tyfloemployability“ nebo „Práce bez bariér“ reagují na zoufalý stav procenta zaměstnanosti osob s těžkým zrakovým postižením. *„Těžce zrakově postižení lidé patří k nejohroženější skupině zdravotně postižených občanů, co se týká pracovního uplatnění. Cílem veškerých vzdělávacích a výukových služeb musí být tedy nejen naučit danou dovednost, ale naučit ji tak, aby se efektivita činnosti prováděné zrakově postiženými pracovníky co nejvíce přiblížila efektivitě činnosti prováděné běžnou populací. Naprosto nezbytnými předpoklady pro to, aby se zrakově postižení uplatnili na trhu práce, je zvládnutí všech tří pilířů sociální rehabilitace na poměrně dobré úrovni:*

- *umět se sám o sebe postarat, obsloužit se;*
- *zvládnout prostorovou orientaci v interiéru a ve venkovním prostředí;*
- *umět využívat kompenzační pomůcky a zvládnout základy komunikace, tj. čtení a psaní (nejlépe prostřednictvím PC).*

Šanci tak mají především zrakově postižení lidé s nevšední pílí a cílevědomostí a prvotní neúspěchy na poli pracovního uplatnění je neodradí.“ (Bubeníčková, 2007, s. 1)

Sociologický průzkum trhu práce v roce 2002 mezi občany ČR (agentura průzkumu trhu GfK) ukázal, že ve skupině těžce zrakově handicapovaných osob v produktivním věku je téměř 70 % nezaměstnaných. V době informačních technologií mizí klasická povolání zrakově postižených, jako je telefonista nebo ladič, objevují se však nové obory typu rehabilitační pracovník, právník nebo tlumočnick. Zaměstnávání zdravotně postižených v ČR se podle Zámečnickové dělí na dvě formy:

„1) Tzv. rozptýlená zaměstnanost – kdy v řadě případů vyžaduje ze strany zaměstnavatele vytvoření příslušných pracovních podmínek (přizpůsobení pracovního režimu, možnostem zdravotně postižených). Tato forma je nejvýhodnější zejména pro občany s lehčím stupněm zdravotního postižení. Rozptýlená zaměstnanost je tak nejvýhodnější jak ze sociologického hlediska, tak z ekonomických důvodů.

2) Podniky nebo výrobní družstva – zaměstnávají převážně invalidy (organizace a subjekty výrobního a „službového“ charakteru), kde podíl pracovníků se zdravotním postižením na celkovém počtu pracovníků činí nejméně 60 %. Dotace pro zaměstnávání zdravotně postižených jsou poskytovány prostřednictvím Ministerstva práce a sociálních věcí těm zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají nejméně 50 % občanů se zdravotním postižením z celkového počtu svých zaměstnanců.“ (Zámečnicková: in Opatřilová, 2005, s. 206)

Legislativa upravuje zaměstnávání zdravotně postižených osob zákoníkem práce (Zákon č. 262/2006 Sb., ©2019) a zákonem o zaměstnanosti (Zákon č. 435/2004 Sb., ©2019), dále jen zákon o zaměstnanosti). Zdravotně postižení tak mají ze zákona nárok na zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání (§ 33) a zvýšenou ochranu na trhu práce (§ 67), stejný nárok potom mohou uplatnit při pracovní rehabilitaci. Podmínkou pro účasti v pracovní rehabilitaci je jasná prokazatelnost tohoto nároku, neboť *„každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení.“* (Matoušek, 2007, s. 39) Zaměstnávání osob s handicapem je do jisté míry spojeno s ochotou *„zaměstnavatele podstoupit obtíže spojené s přizpůsobením pracovního místa, případně pracovní náplně zrakově postiženému.“* (Květoňová in Doležel, Vítková eds. 2007, s. 64)

Mimo úřadů práce se pracovní rehabilitací zabývají i neziskové organizace. SONS – sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR má klíčové postavení při sociální a pracovní rehabilitaci zrakově postižených. Střediska Tyfloservis, o.p.s. a TyfloCentrum, o.p.s. pak v rámci svých ambulantních center organizují ucelený program rehabilitačních služeb pro zrakově postižené osoby.

Další pomocnou institucí jsou Speciálně-pedagogická centra pro zrakově postižené (SPC), kde dětem a studentům se zrakovým postižením, rodičům a pedagogickým pracovníkům na základě vyhlášky č. 72/2005 Sb. (2019) poskytují podporu a metodickou pomoc. Nabízené služby jsou však směřovány k samotnému žákovi a jeho vzdělávání, nikoliv k zrakově postiženým pedagogům.

Na své budoucí povolání se osoby se zrakovým postižením připravují přímo na speciálních školách v Praze, Brně a Opavě. Mohou být integrováni do běžných škol. Vzdělání mohou získat na různých typech gymnázií, kde jsou připravováni na studium na vysoké škole, na obchodní škole. Často mají šanci uspět ve školství, věnují se hudbě, mohou studovat na konzervatoři nebo ladičské škole v Praze. Mohou studovat na různých školách se sociálním zaměřením. *„Přestože si zrakově postižení najdou vhodné povolání, často jej z důvodů nezaměstnanosti v naší republice nemohou vykonávat, což má negativní dopad na celou jeho osobnost. Může dojít ke stagnaci některých schopností, snížení sociálních kontaktů. to může vést ke změně postojů zrakově postiženého ke společnosti. Je proto nutné společně se zrakově postiženým hledat takové povolání, kde by měl co nejširší možnost uplatnění.“* (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2019)

2.2.1 Sociální a pracovní rehabilitace

Zásadní společností, která jako jediná v takovém rozsahu poskytuje služby zrakově postiženým klientům od patnácti let věku, je Tyfloservis o.p.s. Pracovníci Tyfloservisu zajišťují ambulantní, ale především terénní sociální službu individuálně zaměřenou na klienta. Jedná se o registrovanou sociální službu dle zákona o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb., 2019). Nováková (srov. in Pipeková ed. 2006, s. 245) uvádí, že střediska zaměřují svoji sociálně-rehabilitační podporu na:

- *„prostorovou orientaci a samostatný pohyb;*
- *nácvik dovedností sociálních a sebeobslužných dovedností;*
- *nácvik efektivního využívání zbytků zraku a kompenzace absence zraku;*
- *kvalifikované poradenství při volbě kompenzačních pomůcek a reedukaci vidění včetně nácviku jejich obsluhy;*
- *nácvik čtení a psaní Braillova písma;*
- *nácvik psaní na kancelářském psacím stroji a počítačové klávesnici;*
- *nácvik vlastnoručního podpisu.“*

Zrakově postižení jedinci mohou podstoupit zrakovou terapii formou reedukace a kompenzace zraku s následnou rehabilitací, nebo využít kurzů podporujících využívání speciálních (kompenzačních) pomůcek.

Reedukací se v tomto případě rozumí souhrn speciálně-pedagogických postupů, které se zaměřují na omezenou nebo sníženou funkci za pomoci využívání a rozvíjení uchované části poškozeného organismu nebo funkcí. Po zhodnocení zrakových funkcí (s ohledem na stupeň zrakové percepce) se u zrakově postižených jedinců, kteří jsou schopni alespoň částečně vnímat zrakem, uplatňuje stimulace zraku.

„Posláním základní sociální rehabilitace je poskytovat klientovi možnosti získání určité úrovně dovednosti; cílem doplňkových forem sociální rehabilitace je rozvíjet již získané dovednosti a především motivovat k jejich užívání v běžné denní praxi.“ (Pešák in Jesenský a kol. 2002, s. 201)

Oproti tomu *„pracovní rehabilitace je v současném pojetí chápán především jako práce v chráněných dílnách, případně rekvalifikace.“* (Pešák in Jesenský a kol. 2002, s. 201) Jak uvádí Pešák (2002), mělo by jít především o posílení pracovních schopností a získání a udržení si zaměstnání. Aby bylo dosaženo stanoveného cíle, je nutné rozvíjet sociální a komunikační dovednosti a také zajistit poradenskou podporu na pracovišti.

„Jediným specializovaným rekvalifikačním střediskem pro zrakově postižené občany je Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. Je jediné svého druhu v České republice. Umožňuje nevidomým a těžce zrakově postiženým lidem absolvovat intenzivní kurzy pracovní rehabilitace, na které navazuje rekvalifikace s následným pracovním uplatněním. Středisko Dědina se věnuje programům zaměřeným na osoby v produktivním věku od 16 let.“ (Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s., 2010)

„Cílem pracovní rehabilitace je rozvoj specifických vědomostí, schopností, dovedností a návyků potřebných k výkonu zvolené profese.“ (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2019)

2.2.2 Kompenzační pomůcky

Kompenzace zraku je pak podle Jesenského *„souhrn postupů zaměřených na rozvíjení náhradních nepostižených funkcí a schopností.“* (Jesenský, 1995, s. 71) Jde tedy zejména o rozvíjení sluchových a hmatových funkcí zrakově postiženého člověka, nebo o využívání pomůcek, které ztrátu zraku nahrazují.

„Pomůcky vhodné pro jedince s těžce slabým zrakem pro samostatný život známe především jako prostředky kompenzující poškozené zrakové vnímání a prostředky určené ke zvýšení kvality vnímání zrakem, a to korekci nebo reedukaci zraku. Nejzákladnější pomůckou pro jedince s těžce slabým zrakem je bílá hůl (pevná, skládací, krátká, dlouhá, dřevěná, kovová, plastová).“ Další kompenzační pomůcky a přístroje podle Kebllové (2001, s. 52) jsou:

- „na psaní: PC s hlasovým výstupem, šablonka na podpis, šablonka na adresy, tyflografický zápisník a kazeta, psací stroj pro nevidomé (se sedmi klávesami: šesti se píší body a sedmou mezera mezi slovy);
- ke čtení: učebnice, časopisy a knihy v Braillově písmu, reliéfní obrazový materiál, čtecí přístroje (přímým převodem snímají obraz a poskytují jeho akustický nebo hmatový výstup), přístroje se zabudovaným počítačovým systémem s hlasovým nebo hmatovým výstupem, magnetofony s možností regulace reprodukce, diktafony, lupy (ruční, stojánkové, televizní);
- k sebeobslužným činnostem: kuchyňské potřeby – váhy, speciálně upravené minutové hodiny, teploměry, zvukové indikátory světla a hladiny kapaliny, aj. k aktivitám ve volném čase: zvukové majáky, krátkovlnné radiostanice, ultrazvukové orientační přístroje, zvukové indikátory (na barvy oblečení, čísla tramvaje, společenské hry.“ (Kebllová, 2001, s. 52)

„Posláním technických a kompenzačních pomůcek je především zvýšit kvalitu života, umožnit adekvátní rehabilitaci, edukaci, lokomoci, komunikaci tak, aby tyto plně uspokojily potřeby jedince.“ (Vašek, 2003, s. 133)

Z tohoto pohledu je třeba rozdělit kompenzační pomůcky pro zrakově postižené na daleko širší spektrum a do podle jednotlivých činností, ke kterým slouží:

1. Optické pomůcky (lupy a čočky, brýlové systémy);
2. Optoelektronické pomůcky (kamerové lupy);
3. Výpočetní technika (speciální software a hardware, hlasové syntézy, tiskárny);
4. Mobilní telefony (telefony s ozvučením a lupami);
5. Digitální záznamníky, diktafony a CD přehrávače;
6. Pomůcky pro usnadnění mobility (hole, orientační majáčky, navigace, vodící psi);
7. Pomůcky pro zápis Braillova písma (psací stroje, tabulky, kleště);
8. Hodinky a další pomůcky pro měření času (s hmatovým či hlasovým výstupem);
9. Měřicí přístroje s hlasovým nebo hmatovým přístupem (ruční pomůcky);
10. Drobné pomůcky denní potřeby a potřeby pro domácnost (čtečky, šablony);
11. Hračky, hry, pomůcky pro volný čas a sport (hmatolamy, tandemová kola);

12. Školní pomůcky.

Některé vybrané uvedené kompenzační pomůcky jsou kvalifikovány jako zdravotnická technika pro zrakově postižené, hrazené z veřejného zdravotního postižení. Podle zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením (Zákon č. 329/2011 Sb., ©2019) lze na takové pomůcky získat příspěvek na pořízení. V praxi to znamená, že pokud žadatel o kompenzační pomůcku splní zákonné podmínky, pak má na příspěvek na zvláštní pomůcku nárok.

Kompenzační pomůcky jsou zrakově postiženým poskytovány od chvíle výskytu oční vady. Provází je následně celým životem a stanou se jejich každodenním společníkem. Každý zrakově postižený jedinec má tak svoje kompenzační pomůcky, které mu usnadňují výkon práce. Stejně tak zrakově postižený pedagog využívá při svém výkonu pedagogické činnosti své kompenzační pomůcky, které mu pomáhají odstraňovat bariéry a plnohodnotně se věnovat své profesi. Aby mohl v tomto případě pedagog plnohodnotně vykonávat svou profesi, musí se dále vzdělávat. K tomu mu bohužel nestačí využívat své kompenzační pomůcky, které potřebuje k životu, ale potřebuje, aby vzdělávací aktivity byly uzpůsobeny tak, že bude moci kurzy, semináře atd. navštěvovat a využívat k tomu vše, co potřebuje. Zdravý člověk vnímá všemi smysly, jakákoli vzdělávací akce je přizpůsobena tak, aby si leckdy i interaktivně pedagog některé momenty prožil a zažil. Není tomu tak, ale u zrakově postižených pedagogů. Nezaznamenají stejný efekt vzdělávací aktivity jako zdravý člověk, protože vzdělávací instituce s akreditací pro DVPP nepočítají s postiženou osobou tohoto směru.

V rámci vzdělávacích aktivit je vždy výuka založena na vizuální stránce (používají se prezentace, obrázky atd.). Pracuje se zrakovým vnímáním a audiovizuálními pomůckami. Většina učebnic je pro osoby se zdravotním postižením nepoužitelná, protože obsahují velké množství obrázků a grafických znázornění. Je to bariéra, která znemožňuje přístup ke znalostem. Cílová skupina pak musí vynaložit příliš velké úsilí pro získání informací, které během výuky nemohou získat díky vizuálním prezentacím. Je důležité se podívat i na organizaci výuky, která spočívá např. v osvětlení – některá postižení vyžadují větší některá tlumenější světlo, osoby se zbytky zraku potřebují třeba jen tištěný materiál ve větším formátu písmen.

Ne každý vzdělavatel je však připraven na práci se specifickou cílovou skupinou, což je další důležité téma. Lektor, vzdělavatel, učitel musí vědět, co obnáší zrakové postižení. Témata, která by měl mít nastudována, se odrážejí v následujících oblastech: znalost specifických potřeb včetně práv, znalost psychologie se zaměřením na charakter a závažnost zrakového postižení, porozumění různým potřebám podle charakteru postižení, znát vývojová stádia a uvědomit si koloběh života

(některé osoby ztratily zrak v průběhu svého života a může se stát, že prožívají trauma). Pokud vzdělavatel zvládne cílovou skupinu po psychické stránce, je potřeba se připravit technicky. Mezi pomůcky patří multimédia: CD, MP3, hybridní knihy, kompenzační pomůcky – učebnice v Braillově písmu, reliéfní hmatové písmo a znaky, digitalizované učebnice. Materiály přizpůsobit možnostem tisku – zvětšený tisk, Braillovo písmo, reliéfní znázornění, audio, modely, elektronické dokumenty.

2.2.3 Podpůrné organizace pro nevidomé a slabozraké

V ČR působí společně několik organizací, které svojí činností pomáhají zrakově postiženým. Obhajují jejich práva, potřeby a zájmy. Sdružují nevidomé a slabozraké osoby, poskytují jim služby tak, aby bylo dosahováno maximální možné míry rovnocennosti těchto osob se zdravou veřejností.

Největší takovou organizací v ČR je SONS. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, spolek, který vznikl 16. 6. 1996 sloučením obou do té doby celostátně působících občanských sdružení občanů s těžkým zrakovým postižením: České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR. Svá pracoviště a odborná střediska mají v převážné většině okresů ČR a sdružují na 10 000 členů.

„Posláním organizace SONS je jednak sdružovat nevidomé a jinak těžce zrakově postižené občany a hájit jejich zájmy, jednak poskytovat konkrétní služby vedoucí k integraci takto postižených občanů do společnosti. Priority jsou:

- *vyhledávání a kontaktování těžce zrakově postižených občanů včetně osob v akutním stádiu po ztrátě zraku;*
- *podpora zaměstnanosti nevidomých a slabozrakých občanů;*
- *socioterapeutická činnost realizovaná ve svépomocných skupinách a aktivizačních klubech;*
- *odstraňování architektonických a informačních bariér pro těžce zrakově postižené občany;*
- *ověřování nových forem pomoci těžce zrakově postiženým občanům včetně popularizace a osvětlování problematiky zrakového postižení“.* (SONS ČR, 2019)

Služby, které organizace zrakově postiženým poskytuje, jsou sociálního charakteru:

- sociální práce mezi těžce zrakově postiženými občany včetně jejich vyhledávání a prvního kontaktu s nimi;
- základní poradenství o možnostech kompenzace handicapu zrakového postižení i poskytovatelích služeb takto postiženým lidem;
- speciální sociálně právní, pracovně právní poradenství;
- technické poradenství při výběru pomůcek pro zpracování informací včetně nácviku obsluhy zařízení;
- vydávání informačních časopisů v Braillově písmu, zvukové podobě, zvětšeném černotisku a digitálním textu;
- provozování informačního systému a digitální knihovny přístupné na internetu;
- rozvoj a docvičování dovedností získaných v programech základní rehabilitace (vaření, práce v domácnosti, čtení atd.);
- výcvik vodících psů a další služby jejich držitelům;
- služby osobní asistence (průvodcovská a předčitatelská služba).

Z uvedeného výčtu je patrné, že se tato organizace žádným způsobem nepodílí na dalším profesním vzdělávání zrakově postižených. V minulých letech se sice SONS spolupodílel na projektech financovaných z Evropských sociálních fondů, např. Specializace pedagogických pracovníků na výuku prostorové orientace zrakově postižených, Využití moderních technologií při integraci osob se zrakovým postižením na trh práce nebo na projektu Příprava osob se zrakovým postižením pro vstup na trh práce v Praze. Vždy se ale jednalo o přípravu na budoucí povolání, specializaci nebo uplatnění na trhu práce.

Další z organizací poskytující podporu zrakově postiženým je Tyfloservis, o.p.s.. Organizace je od roku 2000 samostatnou celostátně působící organizací se sídlem v Praze, která má 11 krajských pracovišť. Všechna krajská pracoviště pak fungují pod jednotným názvem Tyflocentrum. Hlavním cílem činnosti a základním projektem Tyfloservisu ve všech krajích je poskytování terénní sociální rehabilitace lidem osleplým ve věku nad 15 let, realizovaná převážně v domácím prostředí klientů.

„Tyfloservis, o.p.s. se snaží:

- *vybavit zrakově postiženého člověka staršího patnácti let takovými dovednostmi a informacemi, aby byl schopen v maximální možné míře samostatně naplňovat své životní potřeby, získal přiměřené sebevědomí, zaměřil se na možnosti svého dalšího rozvoje, ale dokázal též rozpoznat své meze a požádat o pomoc;*
- *vybavit okolní společnost dovednostmi a informacemi, aby byla schopna odstraňovat a nevytvářet nové architektonické ani mezilidské bariéry, které by nadbytečně ztěžovaly situaci nevidomých a slabozrakých, aby byla schopna rozpoznat jejich možnosti a limity a v případě potřeby jim poskytnout konkrétní pomoc;*
- *u svých klientů podporovat převzetí odpovědnosti za vlastní život, samostatnost a aktivitu, využívání všech potenciálů, kterými je člověk vybaven, a celospolečensky podporovat zájem o druhé, toleranci a pomoc.“ (TYFLOSERVIS, 2019)*

Tyfloservis se tedy primárně věnuje sociální rehabilitaci nevidomých a slabozrakých osob starších 15 let, včetně intervencí zaměřených na osoby jim blízké a širokou laickou a odbornou veřejnost. Dalšími službami vzdělávacího typu se organizace nezabývá.

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s.

Významnou organizací v oblasti zrakově postižených je pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina. „*Středisko Dědina je v provozu od roku 1995, nejprve jako odborné středisko České unie nevidomých a slabozrakých a následnické organizace SONS ČR, která je zřizovatelem obecně prospěšné společnosti. Jako dceřiná společnost SONS ČR fungují od roku 2001. Středisko bylo vybudováno díky finanční podpoře MPSV ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a holandské nadace CARE for Czech Republic. Posláním střediska je minimalizovat důsledky zrakového postižení a zamezit tak sociálnímu vyloučení. Středisko je službou sociální prevence.*

Zrakově postiženým klientům poskytuje:

- *Registrované služby (sociální rehabilitace a sociálně terapeutické dílny);*
- *Rekvalifikační kurzy akreditované MŠMT ČR a MZ ČR, které organizace realizuje pro těžce zrakově postižené jako jediné zařízení v ČR. V sociálně terapeutických dílnách jsou zřízena vymezená chráněná pracovní místa na základě smlouvy uzavřené s Úřadem práce ČR.“ (DĚDINA, 2019)*

Stejně jako dvě předchozí organizace ani uvedená organizace neumožňuje svým klientům další profesní vzdělávání. Cíleně se věnuje sociální rehabilitaci, sociálně terapeutickým dílnám a pracovní rehabilitaci – rekvalifikaci. Služby umožňují zrakově postiženým klientům žít plnohodnotný život zrakově postižených.

Česká republika je jedním z evropských států, kde se podpoře zrakově postižených, kromě výše uvedených organizací s celostátní působností, věnují desítky drobných spolků, dobrovolnických sdružení a klubů v rámci jednotlivých regionů. Většinou jde o malé nestátní neziskové organizace, které se věnují jednorázové i dlouhodobé pomoci zrakově postiženým, poskytují odborné sociální a sociálně právní poradenství a zejména psychickou podporu v otázkách samostatného života lidí se zrakovým postižením.

Takovými organizacemi jsou například:

- Spolek Okamžik – Sdružení pro podporu nejen nevidomých;
- Diakonie Českého červeného kříže – Středisko pro zrakově postižené;
- HELPPES – Centrum výcviku psů pro postižené, o. s.;
- Občanské sdružení Apogeu;
- Společnost pro ranou péči;
- Integrate – občanské sdružení a další.

Společným zájmem všech takových organizací je jednorázová i dlouhodobá pomoc zrakově postiženým poskytovaná vlastními silami z řad dobrovolníků nebo profesionálů, pořádání workshopů, seminářů a odborných diskusí pro osoby se zrakovým postižením. Dále poskytují odborné sociální a právní poradenství v souladu se zákonem o sociálních službách, vydávají publikace k tématice zrakového postižení a pořádají společenské a kulturní akce pro osoby se zrakovým postižením. Žádná z popisovaných dobrovolných organizací poskytující podporu zrakově postiženým a nevidomým v ČR se v rámci svých vzdělávacích a školicích aktivit nevěnuje dalšího profesnímu vzdělávání pedagogů.

2.3 Vzdělávací potřeby pedagogů

Další vzdělávání pedagogů z pohledu profesního rozvoje není legislativně vymezeno. „*Pojem další vzdělávání učitelů není v české školské legislativě zakotven. Zákon č. 561/2004 Sb., zákon č. 563/2004 Sb. a vyhláška č. 317/2005 Sb. užívají pojem další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP).*“ (Průcha, 2009, s. 413) Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících však stanovuje povinnost dalšího vzdělávání po dobu výkonu své pedagogické činnosti, tzn. obnovovat, udržovat a doplňovat získanou kvalifikaci. Vzdělávání stanovené zákonem je však možné absolvovat pouze ve vzdělávacích institucích a školách, které mají Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR udělenou akreditaci k poskytování takového vzdělávání. Stejného vzdělávání v rámci zákona je však možné dosáhnout i tzv. samostudiem, ke kterému přísluší poskytnutí volna v rozsahu 12 pracovních dnů ve školním roce. Druhy a podmínky dalšího vzdělávání učitelů stanovuje příslušné ministerstvo. Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků pak stanovuje druhy takového dalšího vzdělávání:

- Studium ke splnění kvalifikačních předpokladů.
- Studium ke splnění dalších kvalifikačních předpokladů.
- Studium k prohlubování odborné kvalifikace.

Formy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků jsou dány druhem poskytovaného dalšího vzdělávání. Můžeme je tak rozdělit na:

- Další vzdělávání ke zvyšování kvalifikace.
- Další vzdělávání průběžné, směřované na aktuální teoretické i praktické otázky výchovy a vzdělávání.

Výše uvedená vyhláška stanovuje obsahovou stránku průběžného vzdělávání: „*Obsahem průběžného vzdělávání jsou zejména nové poznatky z obecné pedagogiky, pedagogické a školní psychologie, teorie výchovy, obecné didaktiky, vědních, technických a uměleckých oborů a jejich oborových didaktik, prevence sociálně patologických jevů a bezpečnosti a ochrany zdraví. Průběžné vzdělávání může zahrnovat i jazykové vzdělávání pedagogických pracovníků.*“

Veškeré tematické okruhy dalšího vzdělávání, kterými jsou např. vzdělávací politika, management, vzdělávací proces, didaktika a pedagogicko-psychologická diagnostika, jsou určené primárně osobám bez zdravotního postižení. Pro pedagogy se zrakovým handicapem to znamená,

že se sice mohou zúčastnit takové formy dalšího vzdělávání, nikoliv však aktivní formou, ale pouze pasivním nasloucháním, nebo zprostředkovaně přes hlasové čtecí zařízení.

Průcha (2009) potom charakterizuje učitele, jako „*osoby, jejichž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků, postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních programech, žákům a studentům ve vzdělávacích institucích.*“ (Průcha, 2009, str. 396)

Jakým způsobem tedy může zrakově postižený pedagog rozvíjet svoje profesní kompetence? Vzdělávací potřeby zrakově postižených pedagogů vycházejí ze stejných vzdělávacích potřeb pedagogů bez zdravotního postižení. Podle Prášilové (2006, s. 117) vycházejí ze:

- „*požadavků a očekávání státu;*
- *potřeby vyplývající z platných norem – požadavky v oblasti BOZP, PO aj.;*
- *vzdělávací potřeby vyplývající z priorit vzdělávací politiky státu (multikulturní výchova, mediální výchova, environmentální výchova aj.);*
- *požadavků a očekávání zřizovatele – evaluace výsledků vzdělávání aj.;*
- *ze strategie školy (didaktické inovace, diagnostické dovednosti, různé specializace, osobnostně-sociální rozvoj, aj.);*
- *vzdělávací potřeby samotných učitelů – potřeba inovovat výuku, potřeba připravit se na nové úkoly apod.“*

Pipeková (2006) pak diferencuje vzdělávání postižených osob takto: „*Obsahové zaměření vzdělávacích činností dospělých osob s postižením je velmi variabilní a závisí na regionálně odlišných možnostech a podmínkách, na personálním zabezpečení, na zájmech a potřebách účastníků tohoto vzdělávání. Kromě vzdělávací funkce plní tyto činnosti i funkce socializační a integrační povahy.*“ (Pipeková, 2006, s. 101)

Byť zrakově postižení pedagogové disponují daleko větší motivací k dalšímu vzdělávání především právě pro svůj handicap, zavedení kariérního řádu z důvodu profesionalizace pedagogické profese, by dalo základy jejich kariérnímu růstu pouze v tom případě, kdy by došlo k propojení dalšího a pregraduálního vzdělávání v systémovém konceptu. V současnosti tak není legislativní opora kariérního postupu nejenom pro pedagogické pracovníky bez zdravotního postižení, ale stejně tak nenalezneme ucelený koncept zabývající se kariérním postupem pedagogů s nějakým druhem postižení. V návaznosti na to pak neexistuje žádné systémové řešení dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků se zdravotním postižením obecně.

3 Další vzdělávání pedagogů ve Slovenské republice

Na Slovensku vstoupila v r. 2008 v platnost nová školská reforma, ve které se kromě jiných změn ve školském systému realizuje koncepce kontinuálního vzdělávání učitelů. Dochází tak k duálnímu systému dalšího vzdělávání učitelů, který se diferencuje na:

- odbornou přípravu učitelů regionálního školství (základní školy a gymnázia);
- vědeckou přípravu, jako třetí stupeň vysokoškolského vzdělávání na těch školících univerzitních pracovištích, které mají pro tento stupeň a odbor akreditaci.

Celoživotní vzdělávání, zahrnující všechny aktivity, které se uskutečňují v průběhu života s cílem zlepšit si vědomosti, zručnosti a další kompetence, se postupně aplikovalo do praxe i ve stredoevropských zemích. Celoživotní vzdělávání jako základní princip výchovy a vzdělávání uplatňovaný ve vzdělávací soustavě Slovenské republiky tvoří:

- a) školní vzdělávání (základní, střední a vysokoškolské);
- b) další vzdělávání, navazující na ukončený stupeň vzdělání, dosažený v posledním stupni formálního vzdělávání.

Celoživotní vzdělávání je závislé na potřebách, zájmech, povinnostech člověka, jeho výběr a realizace je determinována i regionálními podmínkami. Vědomosti, dovednosti a kompetence pro celoživotní vzdělávání jsou diferenciovány do osmi referenčních úrovní v dokumentu Evropský kvalifikační rámec pro celoživotní vzdělávání, ve kterém jsou definovány konkrétní výstupy vzdělávání na jednotlivých úrovních.

Každá referenční úroveň vymezuje, jaké má jednotlivec vědomosti, co umí udělat bez ohledu na systém, ve kterém danou kvalifikaci získal. Je to odstupňovaný systém celoživotního vzdělávání, který zahrnuje všeobecné vzdělávání a vzdělávání dospělých, odborné vzdělávání a přípravu, stejně tak i vyšší vzdělávání. Osm úrovní pokrývá pluralitu kvalifikací od povinné školní docházky, dalšího vzdělávání až po nejvyšší úroveň profesního nebo odborného vzdělávání a přípravy.

Klíčovým prvkem Evropského kvalifikačního rámce jsou vzdělávací výstupy, které vymezují požadavky na žáka v kategoriích vědomosti, znalosti a kompetence v jednotlivých úrovních, které se získávají ve třech formách vzdělávání: formálního, neformálního a informálního.

System dalšího vzdělávání pedagogů se na Slovensku jmenuje Kontinuální vzdělávání pedagogických pracovníků. Tento název vystihuje obsah vzdělávání, který v jednotlivých formách navazuje na pedagogické vzdělání ukončené druhým stupněm vysokoškolského studia (Mgr.).

Cílem kontinuálního vzdělávání je inovace a prohloubení znalostí a vědomostí z pedagogiky a psychologie – též absolvovaných předmětů na univerzitě. Formy kontinuálního vzdělávání jsou prezenční, distanční nebo jejich kombinace. Vzdělávací programy jsou nastavené na kombinované studium z větší části.

Kontinuální vzdělávání pedagogů se realizuje ve vertikálním a horizontálním směru:

a) Vertikální rozvoj představuje kariérový stupeň, který je rozdělený na:

- začínající učitel,
- samostatný učitel,
- učitel s první atestací,
- učitel s druhou atestací.

b) Horizontální rozvoj představuje potom kariérovou pozici:

- specialista (třídní, výchovný a kariérový poradce),
- vedoucí zaměstnanec (ředitel školy, školní inspektor).

Vzdělávání učitelů na Slovensku zakotvené v „Zákone o pedagogickom a odbornom zamestnancovi“ představuje logický systém dalšího profesního růstu učitelů, jako cílové skupiny, která se největší mírou podílí na úrovni vzdělávání a výchovy školské populace. Absolvováním vzdělávacích programů nebo tvořivé práce pedagogové získají kredity, které mají následně odraz v jejich vyšším platovém zařazení. V systému je přesně definované, kdo může poskytovat tyto jednotlivé druhy kontinuálního vzdělávání. Škola může poskytovat jediné „Adaptační vzdělávání“, vyšší druhy jsou již v kompetenci vysoké školy, nebo organizace řízené Ministerstvem školství Slovenské republiky. Takovouto organizací zaměřenou na realizaci a celý management kontinuálního vzdělávání pedagogických a nepedagogických zaměstnanců škol a školských zařízení je i Metodicko-pedagogické centrum (MPC) řízené Ministerstvem školství Slovenské republiky. Činnost MPC je zaměřena na výkon metodické činnosti a na další vzdělávání pedagogických pracovníků. V jeho působnosti jsou školy a školská zařízení na území celé Slovenské republiky.

Vzdělávací programy kontinuálního vzdělávání musí být akreditované Akreditační radou Ministerstva školství Slovenské republiky. Koncepce vzdělávacích programů obsahuje hlavní a

specifické cíle vzdělávacího programu, členěného na jednotlivé moduly s přesnou časovou dotací a zadáním prezenční nebo distanční formy. Každý program musí mít definované cílové skupiny, způsob ukončení a požadavky na ukončení vzdělávacího programu, včetně celkového počtu získaných kreditů. Každý vzdělávací program má garanta, který zodpovídá za realizaci a úroveň vzdělávání.

Níže uvedené druhy kontinuálního vzdělávání vycházejí z potřeb zvyšování kompetencí zejména pro kategorii samostatný učitel, který se jejich absolvováním dopracuje k atestačním zkouškám.

Aktualizační vzdělávání (rozsah 20-60 hodin, po dobu 10 měsíců) je zaměřené na změny v koncepci výchovy, prohlubování, rozvíjení a rozšiřování existujících odborných a pedagogických vědomostí a zručností učitelů. Učitel si může vybrat z nabídky aktualizačních vzdělávacích programů podle svojí specializace, nebo zájmu o vybrané problémy výchovy.

Inovační vzdělávání (rozsah 60-110 hodin, po dobu 12 měsíců). Obsahem tohoto druhu vzdělávání jsou inovace v předmětech anebo studijních oborech, které pedagog vyučuje, ale i v pedagogice, psychologii a dalších oblastech potřebných pro výkon pedagogické činnosti. Právě zde je vytvořen velký prostor pro vzdělávací činnosti osob s postižením a to prohloubení znalostí a vědomostí z pedagogiky a psychologie, ale s ohledem na vývoj informačních technologií především na speciální komunikační techniky, seznámení se sortimentem speciálních optických, rehabilitačních, kompenzačních i jiných pomůcek a s možnostmi jejich získání, proškolení v obsluze vybraných pomůcek, odstraňování bariér z hlediska potřeb postižených a nácvik dovedností především v reálných podmínkách. To vše v úzké návaznosti na vykonávanou pedagogickou činnost zdravotně postiženého.

Specializační vzdělávání (rozsah 100-160 hodin, po dobu 18 měsíců). Cílem vzdělávání jsou zejména vědomosti a kompetence potřebné pro výkon specializovaných činností. Pokud se předcházející dvě vzdělávání končila zkouškou před tříčlennou komisí, tento druh má v předpisech stanovenou závěrečnou práci, která je rozsahem závislá na počtu odučených hodin. Závěrečná práce je hodnocena jedním recenzentem.

Funkční vzdělávání (rozsah 160-200 hodin, po dobu 24 měsíců). Obsah vzdělávání je směřovaný, podobně jako v České republice, na řízení školy, znalosti školské legislativy, řízení výchovně-vzdělávacího procesu, který se skládá zejména z personálního a finančního řízení, z vlastního osobního rozvoje. Vzdělávání řídicích pracovníků ve školství je ukončené též písemnou prací, kterou posuzuje jeden recenzent.

System přidělování kreditů za uvedené druhy kontinuálního vzdělávání se odvíjí od počtu hodin, náročnosti a způsobu ukončení. Kredity za celkový rozsah hodin se řídí pravidlem za pět odučených hodin jeden kredit. Kromě absolvování těchto druhů vzdělávání Akreditační rada Ministerstva školství Slovenské republiky přiznává kredity i za prokazatelné tvořivé aktivity, objektivně měřitelné výkony například jako autorství, spoluautorství schválených učebních pomůcek, učebnice, učební texty a pracovní sešity, dále tvořivé aktivity definované pro konkrétní obor, výsledky výzkumu, patenty nebo absolvované vzdělávání v zahraničí.

K finálním postupům v rámci kontinuálního vzdělávání pak patří atestační zkoušky.

Kariérová pozice – horizontální rozvoj učitele

Kariérová pozice představuje funkční zařazení pedagoga na výkon specializovaných anebo řídicích činností, které si vyžadují uplatnění příslušných manažerských kompetencí. System profesního růstu člení kariérové pozice na:

- pedagogy – specialisty (třídní učitel, výchovný poradce, kariérový poradce),
- pedagogy – řídicí pracovníky (ředitel školy, zástupce ředitele). V této kariérové pozici absolvuje kandidát funkční a následné funkčně-inovační vzdělávání.

Ve Slovenské republice se realizuje kontinuální vzdělávání učitelů přes Metodicko-pedagogické centrum, pedagogické fakulty na univerzitách, které vytvořily samostatné referáty kontinuálního vzdělávání. Vzdělávání je pedagogům v plné výši nákladů hrazené z prostředků Evropské unie prostřednictvím Národního projektu „Profesijný a kariérový rast pedagogov“. Kontinuální vzdělávání na fakultách se realizuje zpravidla za finanční úhradu a z tohoto důvodu je těžištěm zájmu slovenských pedagogů Metodicko-pedagogické centrum a jeho regionální pracoviště. Metodicko-pedagogické centrum má svoje centrum v Bratislavě a v rámci Slovenska pracuje dalších 7 MPC v Trnavě, Nitře, Komárně, Trenčíně, Žilině, Prešově a v Košicích.

Největší počet vzdělávání pedagogů se zrealizoval v rámci modulu aktualizací vzdělávání – a to především z důvodu, že cílem tohoto druhu vzdělávání byla aktualizace a inovace poznatků v daném předmětu, což způsobilo i největší zájem ze strany pedagogů.

Prostřednictvím projektu „Profesijný a kariérový rast pedagogov“, který je financovaný z prostředků Evropské unie, se mohl vybudovat efektivní systém (dalšího) kontinuálního vzdělávání učitelů v Slovenské republice. V letech 2012 až 2015 absolvovalo různé druhy

vzdělávání v akreditovaných programech kontinuálního vzdělávání i atestační zkoušky na 80 tisíc pedagogů.

4 Empirická část

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je identifikace potřeb a možností dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Základní použitou metodou práce je technika strukturovaných rozhovorů s důrazem na individuální přístup ke zdravotně postiženým respondentům.

Otázky koncipované na zjištění základních údajů o osobě respondenta:

- pohlaví,
- věk,
- bydliště (jen krajové zaměření),
- počet let pedagogické praxe,
- stupeň zrakové vady, držitel ZTP průkazu a jaké kompenzační pomůcky využívá,
- profesní kvalifikace,
- název školy, kde dotyčný respondent pracuje.

Otázky, které se týkají oblasti dalšího vzdělávání:

- zda respondent vyhledává programy v rámci DVPP a jaké konkrétně, z jakého důvodu hledá ty, které hledá a kde je hledá,
- zda jsou vyhledávané programy vzdělávání konkrétně zaměřené pro nevidomé, pokud ano – jak konkrétně,
- jiné vzdělávací programy mimo DVPP (neakreditované), které respondenty zajímají a proč, kde je hledá,
- zda se chce respondent vzdělávat a co mu to přináší,
- zda respondent potřebuje kompenzační pomůcky i v pracovním procesu a jaké konkrétně,
- jak by identifikoval pracovní pomůcky ve své práci pedagoga,
- zda dochází k naplnění seberealizace.

Výzkumný problém

V závislosti na druhu otázek ve strukturovaném rozhovoru se dají formulovat dva výzkumné problémy.

Výzkumný problém deskriptivní (popisný) nám přímo předurčuje cíl výzkumu a tím je identifikace potřeb dalšího vzdělávání, druhy kompenzačních pomůcek a nabídka vzdělávání pro

zrakově postižené pedagogy. Zjištěné výsledky lze porovnat s identifikovanými potřebami na základě studia odborné literatury, jejichž výčet je uveden v teoretické části této práce.

Výzkumný problém kauzální nám vyplývá ze zjištění příčin některých odpovědí na dané otázky, zejména zjištění důvodů nedostatečnosti současné nabídky vzdělávání zrakově postižených pedagogů. U některých otázek vedeného rozhovoru jsou proto současně zjišťovány důvody, co vedlo respondenta takto odpovědět. V návaznosti na deskriptivní výzkumný problém je možno lépe vyhodnotit výzkumné předpoklady a šířeji interpretovat výsledky výzkumu.

Výzkumné předpoklady

Výzkumný předpoklad č. 1

Respondenti mají velmi širokou škálu vzdělávacích potřeb, ale minimum možností je realizovat. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že dalšímu profesnímu vzdělávání takto specifické skupiny pedagogů se žádá ze vzdělávacích institucí ani organizací v České republice cíleně nevěnuje.

Výzkumný předpoklad č. 2

Zrakově postižení pedagogové se v rámci celoživotního vzdělávání dále profesně nevzdělávají. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že neexistuje nabídka takového druhu vzdělávání pro tak specifickou skupinu pedagogů, která by odpovídala jejich vzdělávacím potřebám, které korespondují s jejich druhem postižení.

Výzkumný předpoklad č. 3

Nabídka dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů je minimální. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že současná nabídka dalšího profesního vzdělávání v České republice nezohledňuje specifické potřeby postižených osob obecně a současně vzdělávací systém v ČR neřeší profesní rozvoj postižených osob, tj. pedagogů. Nabídka DVPP neodpovídá jejich specifickým potřebám.

4.2 Výzkumný vzorek

„Způsob výběru vzorku představuje pravděpodobnost být vybrán, tedy jak by měli být respondenti vybíráni. Existuje mnoho přístupů ke členění jednotlivých technik výběru vzorků, protože se jich mnoho pohybuje na rozhraní mezi reprezentativními technikami, které využívají statistické postupy, a tzv. záměrnými technikami pracujícími zpravidla s vlastním úsudkem při výběru vzorku. Těmto hraničním technikám říkáme kvazireprezentativní.“ (Kozel, 2006, s. 156)

Výzkumný vzorek byl záměrně zvolený, jedná se o vzorek výběrový. Pro účely cíle výzkumu bylo třeba, aby všichni respondenti byli zrakově postižení pedagogové. Při pilotním ověřování bylo zjištěno, že u zrakově postižených nelze použít klasické dotazovací metody – dotazníku, a bylo nutné změnit techniku výzkumného šetření na strukturované rozhovory. V návaznosti na tuto skutečnost pak poklesl předpokládaný počet respondentů za 30 na 15 osob z důvodu velké časové náročnosti sběru dat prostřednictvím strukturovaných rozhovorů.

Prostřednictvím kontaktů získaných od Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR byly osloveny všechny uvedené instituce uvedené v této práci, kde zrakově postižení pedagogové aktivně vykonávají pedagogickou činnost v rámci hlavního města Prahy, z nichž výsledných 15 bylo ochotno zúčastnit se předmětného výzkumu.

4.3 Metodologie výzkumu

Výzkumná metodologie je kombinací kvantitativního a kvalitativního šetření. Jako výzkumná metoda bude použit strukturovaný rozhovor. Ten je podle Gavory (2000) jednou z nejméně frekventovaných kvantitativních metod. V empirickém výzkumu používán obvykle v kombinaci s písemným dotazníkem (Gavora, 2000, s. 110). Rozhovor bude připravený, standardizovaný. Původně zamýšlené dotazníkové šetření bylo nutné změnit – a to vzhledem ke specifčnosti vybrané skupiny respondentů, ale také k nutnosti použití individuálního přístupu. Někteří z respondentů si dopředu vyžádali otázky z připraveného rozhovoru, a tak bylo nutné převést dotazník v několika výtiscích do Braillova písma. Ne každý z respondentů má ve svém užívání zařízení umožňující převod psaného textu na mluvené slovo. Těmto respondentům byly

před rozhovorem zaslány otázky poštou. Respondenti se tak mohli lépe připravit. Některé rozhovory probíhaly díky tomu v přátelském vztahu.

Vedení rozhovoru také umožnilo eliminovat problémy se špatným pochopením některých otázek a pomohlo odhalit a doplnit řadu detailních informací a komplexnějších dat. Ve většině případů tak byla navázána potřebná spolupráce tazatele a dotazovaného, kterému optimální atmosféra umožnila co nejlépe poskytnout požadované informace.

Při rozhovoru byly použity následující druhy otázek:

- volné (volný prostor k vyjádření, např. při zjišťování nabídky vzdělávání),
- uzavřené (výběr z daných variant),
- polouzavřené (výběr z variant i možnost vlastního vyjádření),
- dichotomické (ano, ne, mám, nemám),
- polytomické výčtové (všechny adekvátní varianty odpovědi, výběr z více možností),
- kontrolní (za účelem jiné formulace stejného dotazu),
- kontaktní (sloužící k navázání vztahu s respondentem),
- projekční (nepřímé tázání na citlivá témata).

„Neexistuje přesný návod správné konstrukce otázek. Konkrétní podoba otázky záleží na informacích, které nám mají poskytnout odpovědi na otázku. Významným měřítkem správné konstrukce otázek je proto informační hodnota otázky. Určitě je třeba neopomenout otázky, jejichž zodpovězení by mohlo následně vést ke správným nebo přesnějším výsledkům a závěrům. Zároveň bychom se měli zaměřit na eliminaci možných chyb pramenících z odpovědi respondenta. Naší snahou by mělo být, aby našim otázkám porozuměl, byl schopen a především ochoten na ně odpovědět. Odpovědným přístupem a následnou kontrolou pak můžeme také snížit vliv rizikových skupin otázek – s neutrální a otevřenou odpovědí. Špatně formulovaná otázka je jedním z hlavních zdrojů nepřesných nebo jinak chybných odpovědí.“ (Kozel, 2006, s. 161)

„Kvalitativní výzkum má jiné cíle, a tedy i pravidla než kvantitativní. Cílem je porozumění lidem v sociálních situacích. Kvalitativní a kvantitativní výzkumy se doplňují: první pomáhá rozumět, druhý ověřuje validitu tohoto porozumění.“ (Disman, 2002, s. 290-293)

„Kvantifikace je myšlenkový proces, který slouží k tomu, abychom mohli údaje vypovídající o kvalitě měřit, kvantifikovat, převést na kvantitu. Při tomto procesu se především rozhodujeme, které kvantifikovatelné údaje a pomocí kterých výzkumných přístupů, analýz je můžeme získat. Účelem kvantitativního výzkumu je získat měřitelné číselné údaje.“ (Kozel, 2006, s. 119)

4.4 Průběh výzkumu

Vlastní výzkumné šetření probíhalo v několika navazujících etapách:

- Pilotní studie.
- Předvýzkum.
- Vlastní výzkumné šetření.

Pilotní studie

V případě výzkumného šetření u zrakově postižených bylo pilotní ověřování a předvýzkum nutností. Definice výrazu pilotáž a předvýzkumu se ale v literatuře liší. Výraz pilotáž v Malém sociologickém slovníku je vyjádřena jako posouzení výzkumného nástroje, tj. jednotlivých otázek a dotazníku. (Malý sociologický slovník, 1970, s. 274-275) Ve stejné publikaci pod názvem dotazník, pak najdeme jiné vyjádření: „*Na těch úsecích, kde dosavadní suma poznatků nestačí k formulování dostatečně přesných pracovních hypotéz, předchází formulaci dotazníku pilotní výzkumná akce.*“ (Malý sociologický slovník, 1970, s. 68) M. Disman pak vysvětluje, že „*definice používané ve většině americké literatury, i když jsou odchylné od definic užívaných u nás*“ a přirovnává pilotní studii k seznamovací sondě a předvýzkum chápe jako ověření nástroje. (Disman, 2002, s. 120)

Pilotně byl strukturovaný rozhovor připravován v úzké spolupráci s nevidomými pedagogy. Některé otázky tak byly přeformulovány, k jiným byl podán náležitý výklad, aby při vlastním dotazování bylo porozuměno všem specifickým a odlišným v odpovědích, zejména ve vztahu vidomý – zrakově postižený. K pochopení všech souvislostí jsem v doprovodu nevidomého navštívila Knihovnu a tiskárnu pro nevidomé - K. E. Macana v Praze, která zpřístupňuje nevidomým a těžce zrakově postiženým občanům informace a umělecké hodnoty – a to prostřednictvím Braillova slepeckého písma, zvukových záznamů, reliéfní grafiky a digitálních textů, absolvovala jsem základní školení komunikace se zrakově postiženými a vyzkoušela si důležitost zástupného smyslu – sluchu. Pro zrakově postižené je zvuk tím samým, co pro zdravého člověka zrak. V případě zrakově postižených jde o zásadního nositele informací.

Předvýzkum

Předvýzkum proběhl ve spolupráci se zrakově postiženými pedagogy na Konzervatoři Jana Deyla a střední škole pro zrakově postižené v Praze. Předvýzkumu se tak zúčastnili jak nevidomí pedagogové, tak těžce zrakově postižení pedagogové v doprovodu asistentů pedagoga či vodícího psa.

Účelem předvýzkumu bylo zjištění, zda předem připravený strukturovaný rozhovor je veden srozumitelně, zda jsou otázky kladeny zcela jasně a zda je k jednotlivým respondentům přistupováno dostatečně citlivě, zejména v oblasti zdravotního handicapu a osobní roviny.

I přes uvedenou náročnost získávání dat bylo nutné postupovat u všech dotazovaných naprosto stejným způsobem a provádět záznam i vyhodnocení odpovědí stejně, aby byla zachována vysoká míra standardizace. Také se jasně ukázalo, že u zrakově postižených obecně, téměř nelze provádět jakákoli šetření pomocí klasického dotazníku. Chybějící sociální kontakt a navázání vztahu mezi dotazovaným a výzkumníkem byl klíčovým bodem při sběru dat. Výzkumné šetření se tak stalo velmi časově náročným, neboť bylo třeba vytvořit s dostatečným časovým odstupem prostor pro komunikaci, seznámení a získání důvěry.

Vlastní výzkumné šetření

Pro dosažení výzkumného cíle a ověření výzkumných otázek byly vedeny strukturované rozhovory. Data jimi získaná byla zaznamenána do záznamových archů. Souběžně k tomu byly pořizovány i tzv. polní poznámky (field notes), tedy vše, co se v průběhu šetření událo, a to nejenom ze strany dotazovaného, ale také byly zaznamenány veškeré nápady a poznámky, které vyplynuly ze získávání dat výzkumníkem. Při každém rozhovoru tak vznikla dokumentace obsahující data organizační, analytické a terénní. Bylo třeba pečlivě zaznamenávat každou drobnost, neboť právě ta mohla pomoci při vyhodnocení k přesnějším interpretacím a důkladnému ověření výzkumných předpokladů.

S každým respondentem byl v dostatečném časovém předstihu dohodnut termín schůzky s tím, že prostředí, ve kterém bude rozhovor probíhat, si vybere on sám, a to zejména z důvodu vytvoření přátelské a uvolněné atmosféry. Ze získávání potřebných dat se tak stala pro některé z respondentů společenská událost a příjemné setkání.

V následujícím odstavci budou uvedeny školy, které byly osloveny elektronicky formou dotazníku. Osloveny byly školy v České republice i ve Slovenské republice.

Česká republika

Mateřské školy

Mateřské školy, které jsou určeny dětem ve věku 3-6 let, pomáhají všestrannému rozvoji dítěte (včetně postižených funkcí) a zajišťují rehabilitaci dítěte (kromě pedagogického personálu je ve speciálních mateřských školách přítomen i zdravotnický personál). V České republice je v současné době 9 speciálních mateřských škol pro zrakově postižené děti:

- MŠ Jaroslava Ježka.
- MŠ pro zrakově postižené Plzeň.
- MŠ pro zrakově postižené České Budějovice.
- MŠ Lentilka Hradec Králové.
- MŠ Klíček.
- MŠ pro zrakově postižené Brno.
- MŠ pro zrakově postižené Havířov.
- MŠ speciální Kladno.
- MŠ pro zrakově postižené Zlín.

Základní školy

Speciální základní školy poskytují žákům výchovu a vzdělávání způsobem přiměřeným jejich postižení. Vzdělání získané v základní speciální škole je rovnocenné vzdělání získanému v klasické základní škole dle §28, odst. 2, školského zákona.

- Základní škola pro zrakově postižené Praha 2.
- Základní škola Jaroslava Ježka .
- Základní škola pro zrakově postižené Plzeň.
- Základní škola pro zrakově postižené Brno.
- ZŠ pro slabozraké prof. V. Vejdovského.
- ZŠ Havlíčkova Opava.
- ZŠ Internátní pro slabozraké Moravská Třebová.
- Základní škola Šumperk.

Střední školy

- Střední škola Aloyse Klara.
- Gymnázium a Střední odborná škola pro zrakově postižené Praha.
- KJD–Konzervatoř Jana Deyla a střední škola pro zrakově postižené.
- SŠ pro zrakově postižené Brno.
- SŠ Šumperk.
- Škola ekonomiky a cestovního ruchu Jihlava.

Vysoké školy

- Střediska pro podporu hendikepovaných studentů
Informačně poradenské centrum Univerzity Karlovy v Praze
adresa: Celetná 13, Praha 1, 116 36
tel: 224 491 604, 224 491 735
e-mail: alice.rytychova@ruk.cuni.cz
Web: <http://www.cuni.cz/UK-60.html>
- Centrum ELSA – podpora studentů se specifickými vzdělávacími potřebami na ČVUT
adresa: Trojanova 13, Praha 2, 120 00
tel: 224 358 543, 224 358 543
e-mail: info@elsa.cvut.cz
Web: www.elsa.cvut.cz
- Laboratoř Carolina pomoc studentům Matematicko-Fyzikální fakulty UK
Carolina podporuje také studenty na ostatních fakultách UK.
adresa: MFF Malostranské nám. 25, Praha 1, 110 00
tel: 221 914 321
e-mail: carolina@braille.mff.cuni.cz
Web: <http://carolina.mff.cuni.cz>
- Středisko handicapovaných studentů na VŠE v Praze
adresa: nám. W. Churchilla 4, Praha 3, 130 67
tel: 224 095 717
e-mail: ctiborm@vse.cz
Web: www.vse.cz
- Centrum pomoci handicapovaným na Univerzitě Palackého v Olomouci

adresa: Žižkovo nám. 5, Olomouc, 779 00

tel: 585 635 333

e-mail: centrum.pomoci@email.cz

Web: <http://uss.upol.cz/centrum-pomoci-handicapovanym/>

- Středisko Teiresiás podpora znevýhodněných studentů Masarykovy univerzity
adresa: Šumavská 15, Brno, 603 00
tel: 549 491 105
e-mail: teiresias@muni.cz
Web: www.teiresias.muni.cz
- Středisko podpory pro studenty se specifickými potřebami Augustin, Univerzita Hradec Králové
adresa: Hradecká 1227, Hradec Králové, 500 03
tel: +420 493 331 388
e-mail: augustin@uhk.cz
Web: www.uhk.cz/augustin
- Centrum podpory studentům Pyramida Ostravská univerzita
adresa: Bráfova 3, Ostrava, 701 17
tel: 597 091 234. 733 784 095
e-mail: referent.pyramida@osu.cz
Web: <http://pyramida.osu.cz>
- SLUNEČNICE Centrum pro zdravotně postižené studenty VŠB
Slunečnice je přímou součástí studijního oddělení
adresa: Sokolská třída 33, Ostrava, 701 21
tel: 597 322 280
Web: www.ekf.vsb.cz
- Poradenství Slezské Univerzity
adresa: Na Rybníčku 626/1, Opava, 746 01
tel: +420 553 684 654
web: www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra
- Univerzita Tomáše Bati Zlín
adresa: Nám. TGM 5555, Zlín, 760 01
tel: 576 038 120
Web: www.utb.cz

Univerzity třetího věku

Celá řada našich vysokých škol nabízí možnost vzdělávání seniorům. Univerzity třetího věku jsou oficiálním vzdělávacím institutem. Podrobnější informace jsou k dispozici na stránkách jednotlivých vysokých škol nebo na stránkách Asociace univerzit třetího věku.

Technická podpora studentů na SŠ a VŠ

Technickou podporu studentů středních škol zajišťující většinou Speciální Pedagogická Centra (dále jen SPC). Technickou podporu studia na vysokých školách zajišťují Střediska pro podporu hendikepovaných studentů, které mají jednotlivé VŠ.

Slovenská republika

Mateřské školy a základní školy

- Spojená škola internátna

Svrčia ul. 6, Bratislava, 842 11

Nabízí:

Základná škola pre žiakov se zrakovým postihnutím

Špeciálna základná škola pre žiakov so zrakovým postihnutím internátna

Špeciálna materská škola pre deti so zrakovým postihnutím internátna

Centrum špeciálno-pedagogického poradenstva

Web: <http://www.bee.sk/content/skola>

- Spojená škola internátna

Námestie Štefana Kluberta 2, Levoča

Nabízí:

ZŠ pre žiakov so zrakovým postihnutím

ŠZŠ pre žiakov so zrakovým postihnutím

Špeciálna materská škola

ZŠ pre žiakov s narušenou komunikačnou schopnosťou

Praktická škola

Web: <https://www.skola.nevidiaci.sk/index.php>

Služby péče pro zrakově postižené

- Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých
- Kasárenská 16, 054 01 Levoča
- Střediska pro dospělé (18-60 let) se zrakovým postižením byly založeny díky komplexní péči, základní rehabilitaci a rekvalifikaci. Je to jediné zařízení, které se věnuje dospělým osobám komplexně. Do roku 1977 tato centra neexistovala a nikdo s cílovou skupinou nepracoval, nikdo se nezajímal o jejich adaptaci do pracovního procesu. Zřizovatelem této instituce je ministerstvo, což je oproti ČR velký rozdíl (v ČR existuje vytvořená síť sociálních služeb v podobě neziskových organizací). Došlo tak výraznému posunu v práci s osobami zdravotně postiženými (zrakové postižení). Byly vytvořeny učební texty, pomůcky, metodické postupy, které byly opakovaně ověřovány v praxi. Výstupy byly publikovány v tyflopédické literatuře. Pedagogičtí pracovníci této instituce s celorepublikovou působností se opírali při své práci s předními tyflopedy tehdejší Československé republiky v čele s doc. PhDr. Jánom Jesenským, Csc. Bylo čerpáno i ze zahraničních zdrojů a návštěv v Německu, Francii, Švýcarsku, Rakousku i Polsku. V rámci zkvalitňování rehabilitace a rekvalifikace u osob se zrakovým postižením byla věnována velká pozornost modernizaci materiálně-technického vybavení, takže se ve výuce objevují elektronické učebnice a kompenzační pomůcky s hmatovým a zvukovým výstupem, které nevidomým a slabozrakým umožňují přijímat a zpracovávat informace. Celý tento proces tak umožní se této cílové skupině vzdělávat a zároveň integrovat do společnosti. Rehabilitaci, vzdělávání a přípravu na trh práce poskytuje zrakově postiženým občanům, kteří v podmínkách bez zrakové kontroly či se sníženou zrakovou kontrolou nebo i tým zrakově handicapovaných, kteří se pracovní neuplatnil v rámci své získané odborné způsobilosti podle zákona č. 195/98 Sb., § 20, § 33 a zákona č. 5/2004 Sb. o službách zaměstnanosti, § 9 a § 46.

Web: <https://www.rszp.sk/ponuka.html>

- Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska
Sekulská 1, 842 50 Bratislava - Karlova Ves
Web: <https://unss.sk/index.php>

Zatímco Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v České republice poskytuje svoje služby prostřednictvím poradenských míst nebo sociálních pracovníků v rámci sociálních odborů v jednotlivých okresních městech, Unie

nevidomých a slabozrakých na Slovensku nabízí svoje služby prostřednictvím rad, viz níže. Působí tak přímo v osmi krajích a 65 městech.

- *Ústřední rady (ÚR) ÚNSS*
- *Předsednictvem ÚR ÚNSS*
- *Krajských rad ÚNSS (KR)*
- *základních organizací ÚNSS (ZO) a kluby*
- Lyžiarsky klub nevidiacich a slabozrakých
- Občianska združenie a dobročinné organizácie
- Centrum podpory študentov so špecifickými potrebami (CEZAP), Univerzita Komenského v Bratislave
- Národná rada občanov so zdravotným postihnutím
- Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči
- Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých v Levoči
- Tyflocomp, s.r.o. predajňa pomôcok pre nevidiacich a slabozrakých
- Bezbariérové centrum (Technická univerzita a Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach)
- Stopka

Zahraniční instituce

- Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR
- Tyfloservis, o.p.s., ČR
- Knižovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana
- Teiresiás (Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky)
- World Blind Union (WBU) – Světová unie nevidících
- European Blind Union (EBU) – Evropská unie nevidících
- The European Disability Forum (EDF) – Evropské fórum pro postižené
- International Council for Education of People with Visual Impairment (ICEVI) – Mezinárodní výbor pro vzdělávání zrakově postižených
- Organización Nacional de Ciegos Espanoles (O.N.C.E.) – Národní organizace zrakově postižených ve Španělsku
- Royal National Institute for the Blind (RNIB) – Královský institut pro zrakově postižené
- National Institute of Adult Continuing Education (NIACE) – Národní institut pro celoživotní vzdělávání

- American Foundation for the Blind (AFB) - Americká nadace pro nevidící
- Overbrook School for the Blind, Philadelphia - Overbrookova škola pro nevidící

4.5 Výsledky výzkumného šetření

Z důvodu velkého množství dat, která byla získána prostřednictvím výzkumného šetření, byla data zpracována elektronicky, a to zejména standardním nástrojem pro zpracování analýzy dat – tj. MS Office Excel a Word. Výzkumu se zúčastnilo 15 respondentů, zrakově postižených pedagogů, aktivně vykonávajících pedagogickou činnost, tj. 100 % dotazovaných. Vzhledem k náročnosti získávání dat a zvoleným metodám výzkumu byly vyhodnoceny odpovědi všech respondentů na všechny otázky. Odpovědi u jednotlivých otázek byly následně zpracovány do tabulek a pro přehlednější uspořádání také do grafů s popisy a legendami. Získané výsledky jsou interpretovány v procentech.

Česká republika

Otázka č. 1 zjišťovala osobní data respondentů. Pohlaví, věk, stav, bydliště a počet let pedagogické praxe.

Tabulka 2 Zastoupení mužů a žen ve výzkumném vzorku

<i>Pohlaví</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Žena	7	47
Muž	8	53
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Na základě získaných dat bylo zjištěno, že z celkového vzorku 15 respondentů je 8 mužů a 7 žen. Z uvedeného je patrné, že počet žen a mužů zkoumaného vzorku byl téměř stejný a lze tedy předpokládat, že následující odpovědi u dalších otázek budou zastoupeny rovnoměrně – ženami i muži. Toto pravidlo bylo sledováno u všech následujících otázek a v případě nerovnoměrnosti je zvlášť vyznačeno.

Tabulka 3 Věkové složení respondentů

<i>Věk</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
20-29 let	0	0
30-39 let	9	60
40-49 let	4	27
50-59 let	2	13
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Tabulka 4 Složení respondentů podle pohlaví a věku

<i>Věk</i>	<i>Žena</i>	<i>%</i>	<i>Muž</i>	<i>%</i>
20-29	0	0	0	0
30-39	6	86	3	30
40-49	1	14	3	30
50-59	0	0	4	40
CELKEM	7	100	10	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 15 respondentů, z nichž nejvíce bylo ve věku 30-39 let 9 pedagogů (60 %), ve věku 40-49 let 4 pedagogové (27 %) a ve věku 50-59 let 2 pedagogové (13 %).

Zastoupení mužů a žen podle pohlaví a věku pak odpovídá: ve věku 30-39 let bylo zastoupeno celkem 6 žen (86 %), a ve věku 40-49 1 žena (14 %). Ve výzkumném šetření byli muži zastoupeni: ve věku 30-39 let 3 muži (37,5 %), ve věku 40-49 let také 3 muži (37,5 %) a ve věku 50-59 let 2 muži (25 %).

Tabulka 5 Místo bydliště respondentů

<i>Bydliště</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Praha	15	100
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Z celkového počtu 15 respondentů je trvale žijících v Praze 100 %. Nikdo nedojíždí z jiného kraje.

Tabulka 6 Počet let pedagogické praxe

<i>Počet let</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
0-10 let	0	0
11-19 let	9	60
20-29 let	4	27
30 a více let	2	13
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Z výše uvedeného vyplývá, že délka pedagogické praxe je přímo závislá na věkovém složení respondentů. V rozhovorech všichni shodně uvedli, že se již před nastoupením do vysokoškolského studia rozhodli pro učitelství a vzhledem k zdravotnímu postižení také po dokončení studia skutečně k výkonu pedagogické činnosti nastoupili.

Všichni respondenti, tj. 100 % zrakově postižených pedagogů, se věnuje svému povolání od dokončení studia dosud. Důvodem je takřka nemožná změna povolání vzhledem ke zdravotnímu postižení a těžké uplatnitelnosti na trhu práce.

Z uvedených údajů vyplývá, že se nejedná v žádném případě o nováčky v pedagogické praxi. Jsou to lidé, kteří mají letité zkušenosti a je až alarmující, jak se dozvíme níže, že se nabídka vzdělávacích aktivit nemění a je stále na nízké úrovni.

Otázka č. 2 směřovala ke zjištění druhu zrakové vady, případně k rozsahu poškození zraku. Respondentům byly nabídnuty možnosti odpovědi z následující tabulky:

Tabulka 7 Stupň zrakové vady respondentů

<i>Druh vady</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
slabozrakost	0	0
zbytky zraku	2	13
slepota (amauróza)	13	87
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Ve výzkumném šetření se do kategorie nevidomí zařadilo 13 respondentů (87 % odpovídajících), dva respondenti sdělili, že mají zbytky zraku (13 %), z čehož jeden respondent vidí pouze na jedno oko. Zařazení si dotázaní vybírali sami, většinou podle lékařské zprávy přiznávající trvalou slepotu. Dva dotazovaní se zbytky zraku ke své oční vadě sdělili, že úplná ztráta zraku je nevyhnutelná s progresí v horizontu několika let. Jejich vnímání je však v současné době téměř na úrovni vnímání nevidomých.

Otázka č. 3 zjišťovala specializaci zrakově postižených pedagogů pro patřičný obor. V návaznosti na zjištění z tabulky č. 6, ze které vyplývá, že všichni respondenti se v pedagogické praxi věnují vystudovanému oboru, otázka odpovídá na to, v jakém oboru respondenti vykonávají pedagogickou činnost a navazuje tak na otázku č. 4, kde je zkoumán druh zařízení.

Tabulka 8 Zaměření oboru

<i>Druh oboru</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
hudební obor	14	93
humanitní obor	1	7
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Z výsledků šetření vyplývá, že 14 respondentů z 15 tj. celých (93 %) vystudovalo hudební obor (kompenzace na sluchové vnímání, které je daleko více vyvinuté než ostatní smysly) a pouze jeden respondent tj. (7 %) vystudoval a následně se věnuje humanitnímu oboru, konkrétně dějepisu.

Otázka č. 4 zjišťovala typ školy, ve kterém respondenti vykonávají pedagogickou činnost.

Tabulka 9 Zaměstnavatel respondentů podle typu školy

<i>Druh oboru</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Konzervatoř	5	33
ZUŠ	10	67
Jiná organizace	0	0
CELKEM	15	100

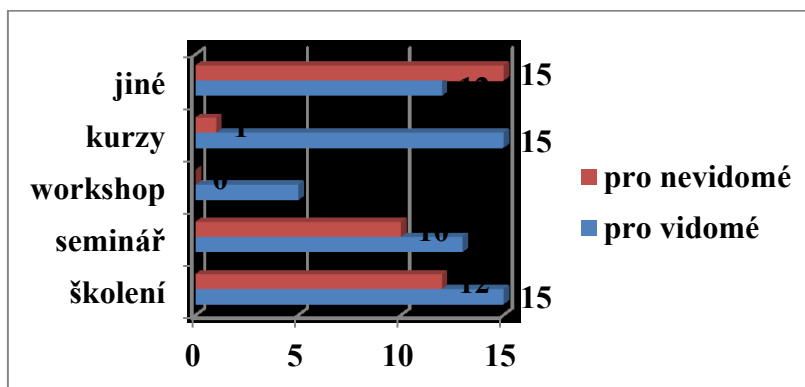
Zdroj: autorka práce, 2019

Je patrné, že 5 respondentů (33 %) vykonává svoji pedagogickou činnost na konzervatořích, 10 respondentů (67 %) pak učí na ZUŠ. Z uvedených údajů je jasné, že respondenti vynikají v uměleckých oborech, a to díky tomu, že mají vyvinuté ostatní smysly, které při svém handicapu musí zapojit.

Doplňujícími otázkami bylo zjištěno, že všichni respondenti, tj. 100 %, pak učí na více typech škol najednou. Jde o konzervatoře a ZUŠ ve vzájemných kombinacích. Důvodem je především to, že respondenti na jednotlivých pracovištích mají tzv. zkrácené úvazky, tj. pracovní úvazky menší než 1,0. Hudební obor umožňuje pedagogovi takovou velikost úvazku, kolik učí žáků, zejména v individuální výuce.

Otázka č. 5 zjišťovala další profesní vzdělávání, které zrakově postižení pedagogové sami absolvovali. Z doplňujících otázek kladených při strukturovaném rozhovoru k této otázce také vyplynulo, že veškeré vzdělávání uvedené v odpovědích si respondenti vyhledávali sami, nebo jim byla nabídnuta účast od stejně zdravotně postiženého kolegy – učitele, například v rámci konference klubu zrakově postižených učitelů. Pro ověření těchto skutečností byl každému respondentovi položen doplňující dotaz, zda někdy nastala opačná situace, tj. zda jim ze strany školy, školského zařízení či sdružení nebo organizace pro zrakově postižené byla nabídnuta možnost profesního vzdělávání. Všechny 15 respondentů (100 %) shodně odpovědělo, že k takové situaci, po dobu jejich pedagogické praxe, nikdy nedošlo. Všichni shodně absolvovali různá školení a certifikované kurzy, které však nenaplnují podmínky rozvoje profesního vzdělávání v jejich oboru. Bohužel nešlo o akreditované kurzy DVPP.

Tabulka 10 Typy dalšího vzdělávání zrakově postižených respondentů

Zdroj: autorka práce, 2019

Pod položkou „jiné“ se rozumí specifické vzdělávání pro zrakově postižené, nikoliv profesní vzdělávání.

Otázka č. 6 zjišťovala způsoby vyhledávání informací o možnostech dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů.

Základním nositelem informace pro zrakově postižené je zvuk. Mluvené slovo, nebo také převod textu na mluvené slovo – tzv. akustická syntéza lidské řeči. Zrakově postižení k tomuto převodu používají standardní výpočetní a dorozumívací techniku, jako jsou počítače a mobilní telefony, kde je tato aplikace nainstalována. Problémem tedy není příjem informací, ale způsob, jakým se dají potřebné informace nalézt. Internetové vyhledávače nabízejí množství odkazů pro vzdělávání zrakově postižených, ale pouze pro dětské klienty, nebo jako rekvalifikační kurzy pro dospělé.

Profesnímu vzdělávání zrakově postižených pedagogů se tak cíleně nevěnuje žádná instituce. Většina různých rad a návodů nepočítá se zrakovým omezením, pokud jde o didaktiku humanitních oborů, platí toto tvrzení stoprocentně.

Z tabulky je patrné, že respondenti se snaží vyhledávat potřebné informace zejména prostřednictvím osobního kontaktu (73 %), dále prostřednictvím informací získaných ve sdruženích a organizacích podporující zrakově postižené (60 %), z denního tisku (33 %) a zbylých 20 % informací byla získána z internetových prohlížečů. Ač tedy existuje technické zařízení umožňující zrakově postiženým „číst“ informace, není možnost, kde tyto informace vyhledávat a získávat.

Tabulka 11 Způsoby vyhledávání informací

<i>Způsob hledání informací</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
osobní kontakt	11	73
sdružení a organizace	9	60
denní tisk	5	33
internet	3	20

Zdroj: autorka práce, 2019

Všichni respondenti odpověděli, že jsou nabídky zcela nedostatečné (100 %). Pro úplnost uvedeného zjištění v rámci výzkumu uvádím přepis vyjádření dvou respondentů k otázce č. 7 – dostatečnost nabídky vzdělávání zrakově postižených pedagogů:

„Nevidomých učitelů hromadných předmětů je myslím zoufale málo. Nevím o tom, že by existovala alternativa pro lidi, kteří zkoušeli učit dějepis, jazyky nebo něco jinak hromadného, něco jako klub zrakově postižených učitelů hudby pro humanitní předměty neexistuje. Podle mě je nás opravdu málo a každý si prošlapává cestičku, jak umí.“

Další respondent uvádí: *„Abych stačila vývoji techniky, kterou denně všichni používají, jsem nucena sama aktivně vyhledávat možnosti, jak se naučit s technikou zacházet. Musím držet krok se studenty, jinak bych už dnes nemohla plnohodnotně učit a ztratila bych před nimi kredit učitele.“* ICT jsou pro učitele základním nástrojem práce, je nutné ho umět ovládat a využívat k práci.

Doplňujícími otázkami na otázku č. 7 bylo ověřeno, že respondentům po dobu jejich pedagogické praxe nebylo nabídnuto další profesní vzdělávání, které by se týkalo zrakově postižených. Nabídka běžného školení pro vidomé pedagogy byla vždy dostatečná, ovšem některé školící organizace a střediska si výslovně nepřejí pořizování jakéhokoliv záznamu průběhu (a to ani hlasového). Pro zrakově postiženého se v takovém případě stává školení neefektivní a prakticky bezcenné. Bez materiálu, který si běžný účastník kurzu odnese, osoba nevidomá nemá žádný přínos z absolvované akce.

Otázka č. 8 navazovala na předchozí otázku a dále zkoumala, co konkrétně chybí v nabídce dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Respondenti ve svých odpovědích uvedli, že se vlastně nikdo nikdy nezajímal, co by jako zrakově postižení potřebovali ke svému dalšímu profesnímu vzdělávání. Všechno si tak zařizují sami vlastními silami. Čekat dlouhé měsíce na skenování a kvalitní textové zpracování knih nelze. Elektronické materiály pro mnoho věcí dodnes nejsou k dispozici.

Jde o klasický obraz společnosti. Sociálně vnímaví a empatičtí lidé nemají problém zeptat se, vyjasnit si, co kdo potřebuje a jak komunikovat. Jde tedy spíš o celkový pocit, že vlastně společnost nezajímá, co a jak si ti zrakově postižení počnou v tom šíleném chaosu tržní ekonomiky, pracovního trhu a trhu vzdělávání. Nejde tedy o speciální péči, ale například o jednoduché normy pro poskytování knih a odborných časopisů v elektronické formě, přehledný informační portál

přizpůsobený specifickým potřebám, ale také větší vstřícnost lektorů v různých seminářích a kurzech.

Nelze také opomíjet zájem samotných zrakově postižených. Z níže uvedeného grafu je patrné, že nejvíce chybí komplexní uchopení celé problematiky, instituce, která by se problému věnovala cíleně (93 %). Z dalších jsou pak uvedeny elektronické materiály (67 %) a odborný portál (27 %).

Tabulka 12 Chybějící nabídka dalšího profesního vzdělávání

<i>Co chybí v nabídce</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
komplexní péče	14	93
elektronické materiály	10	67
odborný portál	4	27

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 9 zjišťovala použití kompenzačních pomůcek při výkonu pedagogické činnosti zrakově postižených pedagogů. Všichni respondenti (100 %) shodně odpověděli, že jako základní kompenzační pomůcku používají notebook. Zařízení jsou pak dále vybavena aplikací na akustickou syntézu řeči. Prostřednictvím těchto zařízení jsou tak všichni zrakově postižení schopni komunikovat stejně jako vidomí, tzn. používat textové editory, elektronickou poštu, organizéry a komunikátory. Dalších 8 respondentů (53 %) dále uvedlo používání Braillovy tiskárny k tiskům v Braillově slepeckém písmu i černotisku. (Černotiskem se rozumí vystouplá reliéfní velká tiskací písmena a znaky).

Z dalších kompenzačních pomůcek pak byly uváděny: záznamová zařízení (uvedlo 6 respondentů 40 %), lupy (uvedlo 5 respondentů 33 %), orientační hole (uvedlo 5 respondentů 33 %), hlasové majáčky (uvedli tři respondenti 20 %). Jeden z respondentů uvedl jako kompenzační pomůcku svého vodícího psa.

Všichni respondenti dále uvedli používání mobilních telefonů, které sice nepatří ke klasickým kompenzačním pomůckám, ale vzhledem k vybavení ozvučením a softwarovými lupami se tak stávají každodenní pomůckou při pohybu zrakově postižených. Řada respondentů využívá ICT, které je uzpůsobené jejich postižení, aby byly schopni komunikovat s veřejností a měli tak patřičný nástroj pro seberealizaci.

Tabulka 13 Použití kompenzačních pomůcek

Kompenzační pomůcky	N	%
notebook	15	100
Braillova tiskárna	8	53
záznamová zařízení	6	40
lupy	5	33
orientační hole	5	33
hlasové majáčky	3	20
vodící pes	1	7

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 10 v návaznosti na předchozí otázku, zjišťovala dostatečné vybavení škol a školských zařízení pro výkon pedagogické činnosti zrakově postižených pedagogů. 100 % respondentů uvedlo shodnou odpověď, že na všech školách, kde učí, je dostatek kompenzačních pomůcek.

Doplňujícími otázkami pak bylo zjištěno, že dostatek je zejména klasických kompenzačních pomůcek typu výpočetní techniky, optických a psacích pomůcek. Méně už byly školy vybaveny speciálními softwary a hardwary, elektronickými orientačními pomůckami nebo drobnými pomůckami denní potřeby.

Je tak na každém zrakově postiženém, aby si sám vlastními silami zajistil přesně takové vybavení, které k výkonu pedagogické činnosti potřebuje. Každý z respondentů proto disponuje vlastním notebookem nebo jiným přenosným počítačem, který je základním komunikačním a pracovním prostředkem.

Na otázku vybavenosti škol kompenzačními pomůckami respondenti odpověděli, že 100 % je vybaveno výpočetní technikou, 87 % je také vybaveno optickou technikou, stejně tak 87 % odpovědělo, že školy jsou vybaveny psacími pomůckami pro zrakově postižené, méně už tomu tak je u softwaru a hardwaru, kde vybavenost potvrdilo 47 % respondentů. Nejméně zastoupenou položkou jsou na školách elektronické orientační pomůcky – respondenti uvedli v tomto případě pouze 27 % a také drobné pomůcky, především k sebeobsluze, které uvedlo pouze 20 % respondentů.

Tabulka 14 Vybavenost škol kompenzačními pomůckami

Kompenzační pomůcky	N	%
výpočetní technika	15	100
optická technika	13	87
psací pomůcky	13	87
SW a HW	7	47
elektronické orientační pomůcky	4	27
drobné pomůcky	3	20

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 11 zjišťovala, zda škola či školské zařízení, kde respondent učí, nějakým způsobem přizpůsobila pracoviště vzhledem ke zdravotnímu postižení respondenta a pokud ano, tak jakým způsobem. Z tabulky je patrné, že 11 z 15 pracovišť (73 %) nějakým způsobem přizpůsobilo podmínky zrakově postiženému pedagogovi. To, že zaměstnavatel umí vytvořit pracovní podmínky, pro osoby se zdravotním postižením, vytváří obecně pozitivní pracovní klima na pracovišti.

Doplňujícími otázkami bylo dále zjištěno, že všech 11 uvedených škol vybavilo pracoviště výpočetní technikou (100 %), 8 z těchto jedenácti pak využilo hmatové označovače pro snadnější orientaci zrakově postižených (73 %), 3 školy pořídily orientační majáčky (27 %) a dvě organizace uzpůsobily provoz školy možnosti pohybu zrakově postižených s vodícím psem (18 %). Školy a školská zařízení se tak snaží přizpůsobit zrakově postiženým zaměstnancům alespoň v základním rámci. Na nákup rozšířeného vybavení většinou chybí dostatek finančních prostředků.

Pomůcky pro vzdělávání, kdy se tištěný text převádí do hlasové podoby, jsou využívány u ICT. Pedagogové používají při výuce hmatové knihy. Dětské hmatové knihy jsou možné získat: Asociace rodičů a přátel dětí nevidomých a slabozrakých v ČR, Prodej dětských hmatových knih. Web: www.asociacerodicu.estranky.cz.

Dále jsou využívány didaktické pomůcky: BAZALSNUZ o.s. Výukové pomůcky pro rozvoj smyslového vnímání dětí předškolního a školního věku.

Web: www.maxim-zdr.cz.

Učebnice s hlasovým výstupem se dají zakoupit: GMAT.cz. Mluvicí učebnice poskytuje studentům studijní materiál ve stejném rozsahu jako kterákoliv jiná učebnice, vydaná společností GAMAC. Web: <http://gmat.cz>.

Zvukové knihy k prodeji: AudioStory. Prodejna zvukových knih. Web: www.audiostory.cz.

Vzdělávací software Petit o.s. Speciální výchovně vzdělávací a diagnostické počítačové programy. Český jazyk pro nevidomé. Web: www.petit-os.cz.

Čtečka elektronických knih: Bc. Petr Vytačil. Zprostředkování nákupu čtečky elektronických knih s hlasovým výstupem Amazon Kindle. Web: www.amazon-kindle.cz
 Čtecí software: Spektra, v.d.n. Vývoj a prodej programů pro zpracování tištěné předlohy pro slabozraké Bizon. Školní, dílenská a rýsovací sada. Slepecké psací stroje. Web: www.spektravox.cz.

Numex, s.r.o.: Čtecí zařízení s hlasovým výstupem, stabilní i přenosné. Digitální zápisník pro nevidomé s hlasovým výstupem. Web: www.nevidim.cz.

Čtecí zařízení, Braillovský psací stroj: Optimal Solutions CZ s.r.o. Čtecí zařízení, stabilní i přenosné. Web: <http://www.prodej-pocitacu.cz> <http://www.optimalsolutions.cz>. Braillovské terminály: Braille Tech, s. r. o. Braillovské terminály a jejich příslušenství (včetně programového vybavení). Web: www.brailletech.cz.

Tabulka 15 Přizpůsobení pracoviště specifickým podmínkám

<i>Přizpůsobení podmínek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
ANO	11	73
NE	4	27
CELKEM	15	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Tabulka 16 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům dle druhu

<i>Přizpůsobení podmínek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
výpočetní technika	11	100
hmatové označovače	8	73
orientační majáčky	3	27
pohyb s vodícím psem	2	18

Zdroj: autorka práce, 2019

Jak je patrné z výsledku zjištěných informací, výpočetní technika je nezbytná při práci osob s postižením zraku. Je to základní pomůcka při práci pedagoga. V pořadí druhém hraje důležitou roli hmatový označovač. Jako méně využívané pomůcky, ale přesto využívané jsou orientační majáčky a vodící pes (speciálně vycvičen, ze zákona sociální pomůcka nezbytná u osob, které jsou držiteli ZTP/P).

Otázka č. 12 byla doplňující otázkou k celkovému rozhovoru. Účelem bylo zjistit, zda je pro zrakově postiženého práce pedagoga naplňující v oblasti sociálních kontaktů a zda je do určité míry naplněním i sociálních potřeb respondentů. Dochází vůbec k uspokojení nejvyšší potřeby seberealizace?

Pro zrakově postižené jde o velmi důležitý psychologický faktor. Pro většinu respondentů je velkou devizou pracovat v kolektivu a být v denním kontaktu se zdravými jedinci. Zrakové postižení přímo souvisí s dlouhou řadou omezení a potíží, se kterými se musí takový jedinec celoživotně potýkat. Každodenní zapojení do pracovního procesu tak poskytuje určitou sociální rehabilitaci, tzn., rozvíjí, zdokonaluje, obnovuje a upevňuje dovednosti a návyky nezbytné pro další úspěšné a efektivní začlenění jedince se zrakovým postižením do společnosti. Hovoříme potom o tzv. kompetencích osob s postižením zraku, kdy je jedinec kromě běžných kompetencí nucen zvládat i specifické kompetence, kterými musí vyrovnat rozdíly způsobené zdravotním postižením.

Respondenti tak ve svých odpovědích uvedli, že práce pedagoga je pro ně v mnoha případech smyslem života a jeho určitým naplněním. Všichni respondenti (100 %) uvedli, že v případě možnosti jiné volby povolání by neměnili, resp. že by se jako zrakově postižení opět stali pedagogy. Dále shodně všichni respondenti (100 %) uvedli, že je škola důležitým místem v jejich životě, a to jak z pohledu pracoviště, tak především jako prostor pro vytváření kontaktů a komunikaci v každodenním životě.

To, že jsou respondenti zařazeni do společnosti v jakékoli podobě, je pro ně přínosné. Potřebují se seberealizovat, vzdělávat. Jsou součástí celku a mrzí je, že nejsou vždy respektováni se všemi handicap, které mají. Opakující se výmluvy, že je nedostatek finančních prostředků pro tvorbu studijních opor, dále pak na vytvořené zázemí technické, je pro ně těžko uchopitelné. Nikdo se jich neptá, co by potřebovali, co by jim vyhovovalo.

Slovenská republika

Otázka č. 1 zjišťovala osobní data respondentů. Pohlaví, věk, stav, bydliště a počet let pedagogické praxe.

Tabulka 17 Zastoupení mužů a žen ve výzkumném vzorku ve SR

<i>Pohlaví</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Žena	10	83,3
Muž	2	16,7
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Na základě získaných dat bylo zjištěno, že z celkového vzorku 12 respondentů je 10 žen a 2 muži. Z uvedeného je patrné, že počet žen ve zkoumaném vzorku převažuje.

Tabulka 18 Věkové složení respondentů ve SR

<i>Věk</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
20-29 let	1	8,3
30-39 let	5	41,7
40-49 let	2	16,6
50-59 let	4	33,3
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Tabulka 19 Složení respondentů podle pohlaví a věku ve SR

<i>Věk</i>	<i>Žena</i>	<i>%</i>	<i>Muž</i>	<i>%</i>
20-29	1	10	0	0
30-39	5	50	0	0
40-49	2	20	0	0
50-59	2	20	2	100
CELKEM	10	100	2	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 12 respondentů, z nichž nejvíce bylo ve věku 30-39 let 5 pedagogů (41,7 %), ve věku 40-49 let 2 pedagogové (16,6 %) a ve věku 50-59 let 2 pedagogové (16,6 %).

Zastoupení mužů a žen podle pohlaví a věku pak odpovídá: ve věku 30-39 let bylo zastoupeno celkem 5 žen a ve věku 40-49 2 ženy. Ve výzkumném šetření byli muži zastoupeni ve věku ve věku 50-59 let 2 muži.

Tabulka 20 Počet let pedagogické praxe ve SR

<i>Počet let</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
0-10 let	1	8,3
11-19 let	5	41,7
20-29 let	2	16,6
30 a více let	2	33,3
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Z výše uvedeného vyplývá, že délka pedagogické praxe je přímo závislá na věkovém složení respondentů. V rozhovorech všichni shodně uvedli, že se již před nastoupením do vysokoškolského studia rozhodli pro učitelství povolání a vzhledem k zdravotnímu postižení také po dokončení studia skutečně k výkonu pedagogické činnosti nastoupili. Odpovědi byly totožné s respondenty z ČR.

Otázka, která se týkala trvalého bydliště, nebyla hodnocena, není pro výzkum této cílové skupiny relevantní.

Všichni respondenti, tj. 100 % zrakově postižených pedagogů se věnuje svému povolání od dokončení studia dosud. Důvodem je takřka nemožná změna povolání vzhledem ke zdravotnímu postižení a těžké uplatnitelnosti na trhu práce.

Z uvedených údajů vyplývá, že se nejedná o nováčky v pedagogické praxi. Jsou to lidé, kteří mají letité zkušenosti.

Otázka č. 2 směřovala ke zjištění druhu zrakové vady, případně k rozsahu poškození zraku. Respondentům byly nabídnuty možnosti odpovědi z následující tabulky:

Tabulka 21 Stupeň zrakové vady ve SR

<i>Druh vady</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
slabozrakost	1	8,3
zbytky zraku	5	41,7
slepota (amauróza)	6	50
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Ve výzkumném šetření se do kategorie nevidomí zařadilo 6 respondentů (50 % odpovídajících), 5 respondentů uvedlo, že má zbytky zraku (41,7 %) a za slabozraké se pasovalo 8,3 % respondentů.

Otázka č. 3 zjišťovala specializaci zrakově postižených pedagogů pro patřičný obor. V návaznosti na zjištění z tabulky č. 6, ze které vyplývá, že všichni respondenti se v pedagogické praxi věnují vystudovanému oboru, otázka odpovídá na to, v jakém oboru respondenti vykonávají pedagogickou činnost a navazuje tak na otázku č. 4, kde je zkoumán druh zařízení.

Tabulka 22 Zaměření oboru ve SR

<i>Druh oboru</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
hudební obor	6	50
humanitní obor	6	50
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Z výsledků šetření vyplývá, že polovina respondentů z 12 tj. celých vystudovalo hudební obor (kompenzace na sluchové vnímání, které je daleko více vyvinuté než ostatní smysly).

Otázka č. 4 zjišťovala typ školy, ve kterém respondenti vykonávají pedagogickou činnost.

Tabulka 23 Zaměstnavatel respondentů podle typu škol ve SR

<i>Druh oboru</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Konzervatoř	6	50
ZŠ	6	50
Jiná organizace	0	0
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Je patrné, že 6 respondentů (50 %) vykonává svojí pedagogickou činnost na konzervatořích, 6 respondentů (50 %) učí na ZŠ (jsou to speciální školy, které sdružují více škol dohromady).

Otázka č. 5 zjišťovala další profesní vzdělávání, které zrakově postižení pedagogové sami absolvovali. Z doplňujících otázek vyplynulo, že veškeré vzdělávání uvedené v odpovědích si respondenti vyhledávali sami na základě zkušeností, které měl někdo jiný (na doporučení). Doplňující otázka zněla, zda respondentům ze strany školy, školského zařízení či sdružení nebo organizace pro zrakově postižené byla nabídnuta možnost profesního vzdělávání. Všech 12 respondentů (100 %) shodně odpovědělo, že k takové situaci, po dobu jejich pedagogické praxe došlo. Oproti ČR je to 100 %. Všichni se průběžně vzdělávají.

Tabulka 24 Typy dalšího vzdělávání ve SR

<i>Typy dalšího vzdělávání</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Kurzy	10	83,3
Školení	12	100
Workshopy	5	41,7
Seminář	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 6 zjišťovala způsoby vyhledávání informací o možnostech dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů.

Základním nositelem informace pro zrakově postižené je zvuk /jiný smysl. Mluvené slovo je převedeno do jiné formy. Zrakově postižení k tomuto převodu používají standardní výpočetní a dorozumívací techniku (ICT, mobilní telefony). Internetové vyhledávače nabízejí množství odkazů pro vzdělávání zrakově postižených.

Respondenti se snaží vyhledávat potřebné informace zejména prostřednictvím osobního kontaktu, referencí, prostřednictvím informací získaných ve sdruženích a organizacích podporující zrakově postižené. Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska má rozsáhlou celorepublikovou síť, která poskytuje širokou nabídku sociálních služeb zrakově postiženým, jejich rodinám i sociálnímu prostředí, ve kterém žijí. Tyto služby jsou poskytovány prostřednictvím sítě krajských středisek v každém krajském městě na Slovensku. Dále je možné využití i služby Centra technických a informačních služeb (CETIS). Toto specializované pracoviště Unie, jehož posláním je technická podpora vzdělávání, zaměstnávání a nezávislého života zrakově postižených, zejména pomocí zpřístupňování informací a informačních a komunikačních technologií a rozvoje schopností nevidících a slabozrakých. Nabídka Centra zahrnuje poradenství a uživatelské kurzy použití informačních technologií, kompenzačních pomůcek, přepisů textu a elektronizaci dokumentů zrakově postižených, ale také školení a poradenství pro instruktory a pedagogy.

Tyto služby jsou poskytovány bezplatně, buď ambulantní formou na jednotlivých pracovištích Unie, nebo v domácím prostředí klienta. Skupinové formy jsou využívány zejména při vyrovnávání se s postižením, při motivaci pro další aktivitu a při zvládnání sociálně-komunikačních zručností. Samotná Unie má již do roku 2010 akreditaci Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR pro školení instruktorů sociální rehabilitace. Jedná se o školení sociálních pracovníků v oblasti prostorové orientace, samoobslužných činností, čtení a psaní v Braillově písmu. Taková nabídka služeb a školení v České republice prakticky neexistuje.

Tabulka 25 Způsoby vyhledávání informací ve SR

<i>Způsob hledání informací</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
osobní kontakt	5	41,7
sdružení a organizace	5	41,7
denní tisk	0	0
internet	2	16,6
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Všichni respondenti odpověděli, že jsou nabídky dostatečné.

Respondenti vědí, kde informace hledat. Vědí, co potřebují a kam se mají přihlásit. Oproti ČR jsou v tomto případě napřed.

Otázka č. 9 zjišťovala použití kompenzačních pomůcek při výkonu pedagogické činnosti zrakově postižených pedagogů. Všichni respondenti (100 %) shodně odpověděli, že jako základní kompenzační pomůcku používají notebook stejně tak jako u respondentů ČR. Zařízení jsou dále vybavena aplikací na akustickou syntézu řeči. Prostřednictvím těchto zařízení jsou tak všichni zrakově postižení schopni komunikovat stejně jako vidomí, tzn. používat textové editory, elektronickou poštu, organizéry a komunikátory. To zůstává stejné. Respondenti používají Braillovu tiskárnu k tiskům v Braillově slepeckém písmu i černotisku.

Z dalších kompenzačních pomůcek jsou plně využívána: lupa, hole, záznamová zařízení. Tři respondenti mají k dispozici vodícího psa.

Všichni respondenti dále uvedli používání mobilních telefonů, které potřebují při pohybu. Řada respondentů využívá ICT, které je uzpůsobené jejich postižení, aby byly schopni komunikovat s veřejností a měli tak patřičný nástroj pro seberealizaci. 100 % respondentů má svůj PC.

Tabulka 26 Použití kompenzačních pomůcek ve SR

<i>Kompenzační pomůcky</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
notebook	12	100
Braillova tiskárna	6	50
záznamová zařízení	6	50
lupy	5	33
orientační hole	5	41,7
hlasové majáčky	0	0
vodící pes	2	16,6

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 10 v návaznosti na předchozí otázku, zjišťovala dostatečné vybavení škol a školských zařízení pro výkon pedagogické činnosti zrakově postižených pedagogů. 100 %

respondentů uvedlo shodnou odpověď, že na všech školách, kde učí, je dostatek kompenzačních pomůcek. Školy u nás i ve Slovenské republice jsou plně vybaveny.

Doplňujícími otázkami pak bylo zjištěno, že se jedná o klasické kompenzační pomůcky jako je výpočetní technika a psací pomůcky. Školy jsou vybaveny speciálními softwary a hardwary, elektronickými orientačními pomůckami.

Je tak na každém zrakově postiženým, aby si sám zajistil přesně takové vybavení, které k výkonu pedagogické činnosti potřebuje. Každý z respondentů proto disponuje vlastním notebookem nebo jiným přenosným počítačem, který je základním komunikačním a pracovním prostředkem, který potřebují doma i v práci.

Na otázku vybavenosti škol kompenzačními pomůckami respondenti odpověděli, že 100 % škol je vybaveno výpočetní technikou.

Tabulka 27 Vybavenost škol kompenzačními pomůckami ve SR

<i>Kompenzační pomůcky</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
výpočetní technika	12	100
optická technika	10	83,4
psací pomůcky	12	100
SW a HW	12	100
elektronické orientační pomůcky	5	41,7
drobné pomůcky	6	50

Zdroj: autorka práce, 2019

Otázka č. 11 zjišťovala, zda škola či školské zařízení, kde respondent učí, nějakým způsobem přizpůsobila pracoviště vzhledem ke zdravotnímu postižení respondenta a pokud ano, tak jakým způsobem. Je patrné, že všechny pracoviště nějakým způsobem přizpůsobilo podmínky zrakově postiženému pedagogovi. To, že zaměstnavatel umí vytvořit pracovní podmínky, pro osoby se zdravotním postižením, vytváří obecně pozitivní pracovní klima na pracovišti. Z dat je patrné, že jsou na tom pedagogové na Slovensku lépe než u nás.

Doplňujícími otázkami bylo dále zjištěno, že všech 12 uvedených škol vybavilo pracoviště výpočetní technikou (100 %).

Tabulka 28 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům ve SR

<i>Přizpůsobení podmínek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
ANO	12	100
NE	0	0
CELKEM	12	100

Zdroj: autorka práce, 2019

Tabulka 29 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům ve SR - druhy

<i>Přizpůsobení podmínek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
výpočetní technika	12	100
hmatové označovače	8	73
orientační majáčky	0	0
pohyb s vodícím psem	2	16,6

Zdroj: autorka práce, 2019

Jak je patrné z výsledku zjištěných informací, výpočetní technika je klíčovým nástrojem při práci osob s postižením zraku (100 %). Je to základní pomůcka při práci pedagoga (ale i běžném fungování). V pořadí druhém hraje důležitou roli hmatový označovač. Jako méně využívané pomůcky, ale přesto využívané je vodící pes (speciálně vycvičen, ze zákona sociální pomůcka nezbytná u osob, které jsou držiteli ZTP/P).

Otázka č. 12 byla doplňující otázkou k celkovému rozhovoru. Účelem bylo zjistit, zda je pro zrakově postiženého práce pedagoga naplňující v oblasti sociálních kontaktů a zda je do určité míry naplněním i sociálních potřeb respondentů. Dochází vůbec k uspokojení nejvyšší potřeby seberealizace?

Pro většinu respondentů příjemné se setkávat na veřejnosti s dalšími lidmi. Každodenní společenské zapojování do společnosti zvyšuje vnitřní sebevědomí jedince. Hovoříme o sociální rehabilitaci.

Práce pedagoga je koníček, zájem. Všichni respondenti (100 %) uvedli, že v případě možnosti jiné volby povolání by neměnili, Odpověděli stejně jako cílová skupina výzkumu v ČR.

Potvrdilo se pravidlo, že se chceme všichni začlenit, chceme mít své postavení a znát svou hodnotu. Potřebujeme se seberealizovat, vzdělávat. V některých bodech jsou naši sousedi daleko před námi. Nemají pocit, že by stáli v pozadí, že by byly nabídky vzdělávací ploché, nezajímavé. Potřeby sociálního charakteru zůstávají stejné. Všichni se chceme zapojit do společnosti.

4.6 Vyhodnocení výzkumných předpokladů

Výzkumný předpoklad č. 1

„Respondenti mají velmi širokou škálu vzdělávacích potřeb, ale minimum možností je realizovat.“ Tento výzkumný předpoklad se potvrdil. Výzkumné šetření prokázalo, že nabídka vzdělávacích institucí nezohledňuje specifické potřeby zrakově postižených. Mohou si sice zúčastnit stejného školení jako zdraví jedinci, jejich jedinými možnostmi, jak se zúčastnit, je naslouchat nebo používat digitální verzi školících materiálů.

Výzkumný předpoklad č. 2

„Zrakově postižení pedagogové se dál profesně nevzdělávají.“ I tento výzkumný předpoklad se na základě výzkumu potvrdil. Respondenti v realizovaném výzkumu potvrdili účast na školeních nebo certifikovaných kurzech, které však nenaplnily podmínky dalšího profesního vzdělávání ve svém oboru.

Výzkumný předpoklad č. 3

„Nabídka dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů je minimální.“ Také tento výzkumný předpoklad se potvrdil. V České republice chybí ucelená koncepce této problematiky, zatím není vytvořen účinný speciální vzdělávací systém, který by reflektoval veškerá specifika a potřeby dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených.

Interpretace výsledků výzkumu

Cílem výzkumného projektu diplomové práce bylo identifikovat potřeby a možnosti dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Zjišťovali jsme, jakým způsobem se pedagogové dál profesně vzdělávají, jaká je široká nabídka takového vzdělávání a nakolik je dostatečná.

Prostřednictvím strukturovaných rozhovorů byly současně zjišťovány důvody, co vedlo respondenty takto odpovědět. Bylo tak možno lépe vyhodnotit výzkumné předpoklady a interpretovat výsledky výzkumu.

V celkovém vzorku respondentů bylo zastoupeno v ČR 8 mužů a 7 žen, z čehož lze dovodit, že odpovědi u výzkumných otázek byly zastoupeny rovnoměrně oproti zjištěným údajům ve SR (10 žen a 2 muži). Věkové složení respondentů kontinuálně kopírovalo počet let pedagogické praxe. Všichni respondenti se vzhledem k typu zdravotního postižení rozhodli již v základním stupni vzdělání pro učitelské povolání. Na tom byly cca obě skupiny stejně. Důvodem je především odlišnost ve vnímání, talent a stupeň uplatnitelnosti na současném trhu práce. Z tohoto důvodu i 93 % respondentů v ČR vykonává svou pedagogickou praxi v hudebním oboru. Oproti SR se poměr vyrovnal u humanitního a uměleckého směru. Možnosti profesního uplatnění jinde než v hudbě jsou v České republice minimální. Výzkum dále potvrdil, že 13 respondentů trpí trvalou slepotou, dva respondenti pak vadou zbytku zraku s progresí k trvalé slepotě. Změna povolání je téměř vyloučena. Ve vzorku ve SR na tom byli respondenti o něco lépe, ale nemůžeme tento fakt brát jako závazný ukazatel, vzorek je pouze reprezentativní.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že veškeré vzdělávání, kterého se respondenti chtějí zúčastnit, si vyhledávají aktivně sami v ČR – osobními kontakty, v rámci sdružení osob se stejným druhem postižení. Nabídku dalšího profesního vzdělávání pro zrakově postižené ze strany zaměstnavatele, podporujících organizací nebo školících zařízení nepotvrdil žádný z respondentů. Zároveň bylo zjištěno, že dalším úskalím při vyhledávání informací o možnostech dalšího profesního vzdělávání, je absence specificky upravených internetových portálů, kde by si zrakově postižený mohl takový druh informací vyhledat. Oproti tomu ve SR se informace šíří díky dobrým referencím skrze druhé lidi, ale respondenti nemají problém si vzdělávání najít na webových stránkách.

Dostatečnost současné nabídky vzdělávání zrakově postižených pedagogů je nulová v ČR oproti SR. 100 % respondentů ČR potvrdilo, že existující nabídka je minimální, tři respondenti dokonce tvrdí, že se nikdy dál profesně nevzdělávali. Za takové vzdělávání respondenti považují další pedagogické vzdělávání, nikoliv rozšiřování kompetencí související se zrakovým postižením.

Výzkum ukázal, že nejde jen o specifické potřeby a speciální péči, ale i o samotný zájem ze strany zrakově postižených. Chybí tak komplexnost uchopení celé problematiky, resp. chybí instituce, která by vytvořila rámec a věnovala se dalšímu profesnímu vzdělávání zrakově postižených pedagogů cíleně. V těchto bodech jsme dopadli oproti našim sousedům špatně.

Množství kompenzačních pomůcek je na trhu i ve školách a školských zařízení dostatek. Organizace jsou dnes již standardně vybaveny a připraveny k integraci postižených žáků nebo pedagogů. Přizpůsobují se nákupem kompenzačních pomůcek, ale také úpravou školního prostředí a jednotlivých pracovišť. Respondenti však ve výzkumu potvrdili, že chybí cílené doškolování k použití nových nebo inovovaných pomůcek. Taková školení si pak zrakově postižení musí vyhledávat, zajišťovat a hradit sami. Školy u nás i za hranicemi umí svým pedagogům, zaměstnancům připravit podmínky pro práci, vytvořit kulturní prostředí a zajistit pomůcky nezbytné k samotnému pracovnímu výkonu.

Výsledky výzkumu také potvrdily, že výkon práce pedagoga je pro zrakově postiženého klíčovou životní kompetencí. Nejedná se jen o sociální kontakty a potřeby, ale především o specifické kompetence, kdy vyrovnáváním rozdílů způsobených postižením dochází k sociální rehabilitaci a stabilizaci společenského začlenění.

U výzkumného předpokladu č. 1 se potvrdilo, že zrakově postižení pedagogové mají rozsáhlé vzdělávací potřeby – vzhledem k jejich zdravotnímu postižení. K jejich pracovnímu uplatnění jsou potřebné sociální a komunikační dovednosti, ale i jeho pracovní kompetence, tj. kompetence k získání a udržení si pedagogického povolání.

Výzkumný předpoklad č. 2 potvrdilo všech 100 % respondentů v ČR. Zrakově postižení pedagogové se dál profesně nevzdělávají, a pokud ano, pouze jako posluchači standardních školení pro vidomé.

Výzkumným šetřením mezi respondenty i mezi organizacemi podporujícími a spolupracujícími se zrakově postiženými byl potvrzen i třetí výzkumný předpoklad. Chybějící nabídka dalšího vzdělávání pro tak specifickou skupinu pedagogů, chybějící aktivní podpora a zájem o další profesní vzdělávání potvrzuje nedostatečnost současného vzdělávacího systému.

4.7 Příklady dobré praxe

Po tříleté realizaci skončil v srpnu 2012 projekt Cesta k rovnému uplatnění při zrakovém postižení, který byl financován z fondů Evropské unie, Evropského sociálního fondu – v rámci

operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a jehož příjemcem byla Konzervatoř Jana Deyla a Střední škola pro zrakově postižené v Praze. Projekt Hudba ve tmě.

Hlavním cílem projektu bylo vyhledání dětí se zrakovým postižením, jejichž hudební předpoklady by mohly být šancí jejich budoucího profesního uplatnění a všestranná pomoc těm, kteří se chtějí zapojit do rozvoje hudebního nadání těchto dětí. K integrovaným dětem se zrakovým postižením ve všech krajích ČR vedla cesta přes pracovníky speciálně pedagogických center, která se zaměřují na děti s vadami zraku. Těmto pedagogickým pracovníkům byla nabídnuta školení, aby se naučili vyhledávat zrakově postižené děti s hudebním nadáním. Celkem tak bylo proškoleno 22 pracovníků z 8 pracovišť SPC. Následně byli proškolení učitelé na ZUŠ, aby věděli, jak tyto děti mají vyučovat. Za velmi důležitou byla považována informovanost o možnostech a způsobech výuky zrakově postižených dětí v řadách učitelů základních uměleckých škol (ZUŠ). Vzniklo akreditované školení MŠMT v systému DVPP, které se pak uskutečnilo v Praze. Tato školení přinesla nové poznatky, materiály a kontakty pro 122 učitelů ZUŠ (proškoleny byly 122 učitelů). Nyní tito učitelé hudby působí na 51 uměleckých školách po celé ČR (učí slepé děti). Tyhle děti pak po vystudování hudby na ZUŠ a následně na konzervatořích mohou samy hudbu vyučovat i se zrakovými vadami.

Projekt se věnoval také doplňování vzdělání zrakově postižených hudebníků – absolventů konzervatoře, kteří se seznamovali s novými postupy a možnostmi ve výuce hry na nástroje a zpěvu, ale také se specifickou problematikou přístupu k žákovi se zrakovou vadou obecně, s problematikou legislativy a administrativy a využití ICT.

O nabídku doplnění si vzdělání v rámci akreditovaného školení MŠMT v systému DVPP projevil zájem 81 učitelů, kteří vyučují nebo budou vyučovat žáky zrakově postižené. Využili několik z nabízených programů a také často přijížděli na školení opakovaně. Všechna školení pro tuto skupinu probíhala v sídle školy v Praze. Samotní hudebníci se zrakovým postižením byli vždy zdrojem cenných informací nejen pro své konkrétní žáky, ale mohou se stát dobrými rádci dalším osobám, které se výuce hudby zrakově postižených dětí chtějí věnovat.

V říjnu 2011 se pak uskutečnila v sídle školy konference se záměrem nejen přiblížit problematiku vzdělávání zrakově postižených osob v oblasti hudby z různých úhlů pohledu, ale také umožnit vzájemné setkávání všech osob, kterých se tato problematika dotýká. Zájemcům o školení všech typů se představilo 50 odborných lektorů a konzultantů, kteří byli vesměs oceňováni jako velmi fundovaní. Opakovaný zájem o školení z řad klientů všech skupin (nevidomých a zrakově postižených), je toho nejlepším dokladem. Jde o to, že různé úrovně postižení vyžadují

různý přístup a také různé potřeby vzdělávání. Navíc, zrakově postižení s vrozenou vadou většinou mívají i další tělesné vady, jde tedy mnohdy skoro o individuální výuku.

Na zabezpečení úkolu vytvoření materiálů, které by byly přínosem pro zrakově postiženého hudebníka na jakémkoliv stupni rozvoje, se podílelo mnoho institucí, zvláště těch, které se věnují specializované činnosti pro zrakově postižené a mnoho jednotlivců, kteří zúročili často své vlastní zkušenosti nebo vědomosti a poznatky z dlouholeté činnosti (věnující se podpůrným činnostem, výchově a vzdělávání zrakově postižených). Tak vznikla metodická publikace „O hudebním vzdělávání dětí se zrakovým postižením“ a metodické DVD nabízející vhled do problematiky výuky konkrétních hudebních oborů. Vznikl tedy metodický materiál, podle kterého mohou pedagogové dále vzdělávat své žáky. Také byla zpracována nová problematika zabývající se hudebními softwary, které spolupracují s odcítačem JAWS. Velmi potřebný návod je tak možné získat v příručce „Hudební programy přístupné osobám se zrakovým postižením“.

Snahou projektu bylo přispět k včasnému podchycení talentu a umožnění efektivního vzdělávání integrovaných dětí se zrakovým postižením v oblasti hudby tak, aby další výzkum mohl potvrdit vhodnost profese hudebníka pro zrakově postižené jedince, jako tomu bylo v předchozích výzkumech z let 1992, 2004 a také v posledním, projektem iniciovaném sociologickém výzkumu z roku 2011. V závěru projektu byly upraveny webové stránky www.hudbavetme.kjd.cz tak, aby nadále poskytovaly přístup k materiálům vytvořeným projektem a zůstaly nejen zdrojem informací, ale mohly se stát zprostředkovatelem kontaktů mezi všemi, kdo byli projektem a jeho záměry osloveni.

Z předchozích dvou kapitol je patrné, že propracovaný systém dalšího vzdělávání ve Slovenské republice, stejně tak i příkladný projekt Hudba ve tmě, financovaný z prostředků EU jsou jednou z možných cest, kterou lze řešit současný stav v České republice. Abychom se ujistili, jak závažná je problematika dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů, následující kapitola bude zaměřena pouze k tomuto tématu.

Dalším vhodným příkladem, jak využít moderní technologie v našem českém prostředí, jsou knihovny. *„Skutečnost, že zrakově postižení uživatelé kompenzují svůj nedostatek pomocí jiných smyslů, se musí odrazit ve složení fondu knihoven shromažďujících dokumenty určené pro jejich potřebu a také na způsobu zpracování tohoto fondu. Fond těchto knihoven tvoří tyto skupiny dokumentů: a) dokumenty vnímatelné zrakem – knihy, časopisy atd. tištěné zvětšeným písmem, b) dokumenty vnímatelné sluchem – zvukové knihy apod., c) dokumenty vnímatelné hmatem – knihy,*

časopisy atd. tištěné v bodovém písmu, d) kombinované dokumenty – elektronické zdroje určené k výstupu na počítači pomocí různých hardwarových a softwarových zařízení (zvětšovací programy, odečítače obrazovky, hmatové displeje). Stěžejním požadavkem na internetové rozhraní pro prohlížení knihoven pro zrakově postižené je samozřejmě jeho přívětivost k nevidomému nebo slabozrakému uživateli. Rozhraní se vyznačuje jednoduchostí, textové informace jsou kombinovány s prvky, které se běžně využívají v prostředí internetu, jako jsou formulářová pole, rozbalovací seznamy, zaškrťovací pole, tlačítka, hypertextové odkazy apod. Linearita textu vstupního formuláře je podporována uspořádáním prvků sloužících k vyhledávání do jedné věty. Výsledkem dotazu je seznam číslovaných abecedně uspořádaných záznamů z katalogů různých knihoven, z něhož je možné zjistit základní informaci o požadovaném dokumentu a který slouží jako brána pro vstup do podrobných údajů o dokumentu, který je na úrovni základního bibliografického záznamu. Z výsledků je možný návrat zpět do formuláře, z podrobností se uživatel může vrátit zpět do výsledků nebo rovnou do vstupního formuláře. Rozhraní je tedy uspořádáno pouze do tří hierarchických úrovní, a je tak značně přehledné. internetové rozhraní Portálu vysokoškolských knihoven pro zrakově postižené je jednoduchý a užitečný nástroj k přístupu do katalogů knihoven určených nejen zrakově postiženým, ale i ostatním uživatelům. Respektuje knihovnická pravidla, a tím si otvírá cestu k vyhledávání ve velké části knihoven v České republice i v zahraničí. V rámci těchto pravidel se na druhou stranu snaží o neopomíjení specifických nároků, které na ně kladou zrakově postižení uživatelé. Pestré složení fondu knihoven, pro které bylo vytvořeno, spolu s požadavkem kompatibilitosti je staví doprostřed mezi internetová rozhraní běžných knihoven (která jsou zřídka přívětivá zrakově postiženému uživateli) a rozhraním vytvořeným přímo pro potřeby zrakově postižených, která umožňují prohledávání jim určených knihoven jako je rozhraní Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana a Digitální knihovny dokumentů Sjedenocené organizace nevidomých a slabozrakých. V současné době popsané internetové rozhraní je stále ve fázi vývoje. Představeny byly pouze jeho základní a nezbytné funkce, které snad budou v budoucnu rozšířeny o další možnosti.“ (IKAROS, 2019)

Je škoda, že velké myšlenky jsou v tomto případě pouze na papíře, ale jako příklad dobré praxe, ideální start pro celoživotní vzdělávání.

Závěr

Cílem výzkumu bylo identifikovat potřeby a možnosti dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Základní použitou metodou práce byla technika strukturovaných rozhovorů s důrazem na individuální přístup ke zdravotně postiženým respondentům. V práci je popsána klasifikace zrakového postižení a principy dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů. Vymezily se možnosti podpory, rehabilitace a využití kompenzačních pomůcek při vzdělání z teoretického i praktického hlediska. Uskutečnilo se výzkumné šetření, aby se mohly identifikovat potřeby a možnosti takového vzdělávání.

Byly vymezeny tři základní předpoklady, na které se prostřednictvím výzkumu snažily zaměřit otázky směřované k respondentům, tj. cílové skupině práce, což jsou pedagogové se zdravotním postižením zraku.

Výzkumný předpoklad č. 1

Respondenti mají velmi širokou škálu vzdělávacích potřeb, ale minimum možností je realizovat. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že dalšímu profesnímu vzdělávání takto specifické skupiny pedagogů se žádná ze vzdělávacích institucí ani organizací v České republice cíleně nevěnuje.

Výstupem bylo zjištění, že se skutečně cíleně tomuto bodu nikdo nevěnuje. Existuje řada institucí, které se cíleně věnují osobám se zdravotním postižením, ale jsou to většinou sociální služby, které sdružují a řeší cílovou skupinu osob se zdravotním postižením. Hájí jejich zájmy globálně, ale nikoli cíleně v oblasti profesního rozvoje pedagogů.

Výzkumný předpoklad č. 2

Zrakově postižení pedagogové se v rámci celoživotního vzdělávání dále profesně nevzdělávají. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že neexistuje nabídka takového druhu vzdělávání pro tak specifickou skupinu pedagogů, která by odpovídala jejich vzdělávacím potřebám, které korespondují s jejich druhem postižení.

Výstupem bylo, že se cílová skupina respondentů se nevzdělává tak, jak by potřebovala, protože žádný vzdělávací program neodpovídá potřebám. Jsou to aktivity, které z obecného hlediska každý z nás potřebuje, potřebujeme chodit do společnosti jiných lidí a vzájemně se

obohacovat. Pro specifickou skupinu respondentů na trhu vzdělávání nic konkrétního není, proto se aktivit neúčastní.

Výzkumný předpoklad č. 3

Nabídka dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů je minimální. Důvodem pro takové tvrzení je předpoklad, že současná nabídka dalšího profesního vzdělávání v České republice nezohledňuje specifického potřeby postižených osob obecně a současně vzdělávací systém v ČR neřeší profesní rozvoj postižených osob, tj. pedagogů. Nabídka DVPP neodpovídá jejich potřebám.

Výstupem tohoto předpokladu bylo potvrzení myšlenky, že neexistuje na trhu vzdělávání akreditovaný program DVPP, které by naplnilo všechny znaky specifčnosti cílové skupiny pedagogů se zdravotním postižením.

Bylo zjištěno na základě otázek, že se problematice dalšího vzdělávání zrakově postižených učitelů v českém prostředí programově nevěnuje žádná instituce. Výzkum potvrdil, že současná nabídka dalšího profesního vzdělávání je minimální. Přitom současná globalizace vědního rozvoje umožňuje realizovat toto vzdělávání na velmi vysoké odborné úrovni. K tomu je třeba vytvořit účinný speciální vzdělávací systém. V teoretické části byl komparativně popsán modelový příklad právě takového podpůrného systému, který již řadu let úspěšně funguje ve Slovenské republice, což potvrdit i výzkum, který byl proveden s respondenty této cílové skupiny. Na Slovensku se podporují trendy integrovaného vzdělávání, což je patrné již z názvů jednotlivých škol a jejich zaměření. Rozvíjejí samostatnost za pomoci moderních kompenzačních technik. Ve vzdělávacím procesu uplatňují principy demokracie a humanismu, ke kterým se hlásí. Respektují tak nové trendy a formy vzdělávání, uvědomují si plně tyfopedické zásady a požadavky cílové skupiny, které směřují ke kompenzaci a redukci zraku. Díky historickému vývoji, demokratizaci a především humanizaci došlo ke znovuformování rozpadnutých osobností v důsledku ztráty zraku a opětovnému nabití samostatnosti v každodenním praktickém životě i možností pracovní a společenské seberealizace, což vytváří předpoklady pro plnohodnotný život, rovnoprávnost a rovnocennost zrakově postižených.

Další z možností, jak úspěšně realizovat další vzdělávání zrakově postižených pedagogů jsme popsali v kapitole příklad dobré praxe – projekt realizovaný z prostředků Evropské unie. Vznik akreditovaného školení MŠMT v rámci systému dalšího vzdělávání pedagogických

pracovníků tak umožnilo desítkám zrakově postižených pedagogů seznámit se s novými postupy a možnostmi ve výuce, ale také seznámit se se specifickou problematikou přístupu k žákovi, s problematikou legislativy a s novým využitím informačních technologií. Možnosti, inspirace jsou, ale jde o vůli a politickou podporu příkladů dobré praxe rozšiřovat za finanční podpory, která je v tomto případě nevyhnutelná.

Předložená práce tak přispěla k osvětlení problematiky dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených a naplnila tak svoje cíle. Výzkum potvrdil, že za předpokladu vytvoření účinného rámce systému formálního a neformálního vzdělávání pedagogických pracovníků obecně, bude profesní rozvoj pedagogů se zrakovým postižením plnohodnotně rozvíjen.

Jsem přesvědčena, že kariérní rozvoj učitelů se zrakovým postižením bude plnohodnotně rozvíjen, když bude i v ČR vytvořen správný, vnitřně dynamický systém formálního a neformálního vzdělávání na základě legislativní, institucionální, regionální spolupráce, a bude-li veden řádný dialog s profesními pedagogickými uniemi a zrakově postiženými pedagogy. Vstoupit v současné době do této oblasti je úkol mimořádně náročný, složitý, ale velmi důležitý. Předložená práce si klade za úkol přispět k osvětlení této problematiky a nabídnout jedno z možných řešení, které bude vycházet z faktických potřeb konkrétní cílové skupiny.

Jak již bylo v práci uvedeno, jsou příklady, jak bariéry překonat a podívat se na fungující systémy v zahraničí. Jako patřičný příklad dobré praxe posloužila Slovenská republika. Dobrým příkladem je využití toho, co je k dispozici, ale patřičně vhodné myšlenky šířit.

Hlavním přínosem výsledků této práce pro obor management vzdělávání je potvrzení zjištění neexistence dalšího profesního vzdělávání zdravotně postižených, konkrétně zrakově postižených pedagogů. Nutnost takového vzdělávání přitom není podpořena ani legislativně, ani koncepčně. Komplexní problematikou dalšího profesního vzdělávání zdravotně postižených se v českém prostředí také nevěnuje žádná z podpůrných organizací, neexistuje žádný účinný vzdělávací systém. Obsahová analýza ukázala možnosti podpory, rehabilitace a využití kompenzačních pomůcek k tomuto vzdělávání z teoretického hlediska. Výzkum pak konkrétně identifikoval potřeby dalšího vzdělávání zrakově postižených pedagogů a chybějící nabídku možností tyto potřeby realizovat.

Jako příklad dobré praxe je v teoretické části uvedeno jedno z možných řešení – uskutečnění samostatného projektu financovaného z prostředků Evropské unie za účelem organizace a uskutečnění dalšího profesního vzdělávání zrakově postižených pedagogů.

Komparativně byl také podrobně popsán funkční systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků ve Slovenské republice pod názvem Kontinuální vzdělávání.

Domnívám se, že obě uvedené možnosti řešení současné situace dalšího profesního vzdělávání pedagogů v České republice jsou v současné chvíli cestou, jak zvládnout problematiku v plošném měřítku, v krátkém časovém horizontu.

„Nepostižená“ veřejnost si pomalu zvyká na lidi se zdravotním postižením, ale osvěty a vzdělávání je stále málo. Finance z Evropské unie i ze státního rozpočtu na osvětu prakticky nepamatují.“ (OKAMŽIK, 2019)

Seznam použitých informačních zdrojů

- BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.
- BARTOŇOVÁ, M., PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodních dimenzích*. 1.vyd. Brno: MSD, 2005. s 201. ISBN 80-86633-31-4.
- BUBENÍČKOVÁ, H. *Význam informačních a komunikačních technologií v edukačním a rehabilitačním procesu zrakově postižených*. In JESENSKÝ, J. a kol. *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Aktuální otázky speciální pedagogiky 2*. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí Hradec Králové, 21. - 23. 9. 2001. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-041-8.
- ČÁLEK, O., CERHA J. a HOLUBÁŘ Z. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených*. Praha: Achát, 1992. s. 244.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. s. 374. ISBN 80-2460-139-7.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 208 s. ISBN 80-85931-79-6.
- HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
- HAMADOVÁ, Petra. *Specifika vývoje a pedagogická intervence u zrakově postižených*. In Opatřilová, D. (ed.) *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 4313/Pd-9/06-17/99. ISBN 80-210-3977-9.
- HAMADOVÁ, P. *Edukace, předprofesní a profesní příprava osob se zrakovým postižením*. In PIPEKOVÁ, J. (ed.) *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-2.
- HAMADOVÁ, P. *Socioprofesní dimenze edukace žáků se zrakovým postižením*. Disertační práce. Brno: PdF MU, 2006.
- HOFMANNOVÁ, H. *Barevné vnímání zrakově postižené mládeže – možnosti využití ve výchově, vzdělávání a rehabilitaci*. Malá tyflogická knižnice Sv. 11. Praha. Tyfloinformační agentura RADAR Společnosti nevidomých a slabozrakých v České republice, 1993.
- HRADILKOVÁ, T. *Raná péče pro rodiny s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením*. Praha: Středisko rané péče Praha, 1998. ISBN 80-238-3267-0.
- JESENSKÝ, J. *Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených*. Praha: Univerzita Karlova. 1995. 159 s. ISBN 80-7066-941-1.

KEBLOVÁ, A. *Sluchové vnímání u zrakově postižených*. Praha: Septima, 1999. 30 s. ISBN-80-7216-080-X.

KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1.

KOZEL, Roman a kol. *Moderní marketingový výzkum*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2006. s 277. ISBN 80-247-0966-X.

KUDELOVÁ, I., KVĚTOŇOVÁ, L. *Malé dítě s těžkým poškozením zraku. Raná péče o dítě se zrakovým postižením*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-24-9.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ L. *Oftalmopedie*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-58-8.

KVĚTOŇOVÁ, L. *Analýza podmínek pracovního uplatnění osob s těžkým zrakovým postižením*. In DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M. (eds.) *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Příručka pro zaměstnavatele k projektu OP RLZ 3.1 „Aktivizační a vzdělávací centrum“*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0.

MATOUŠEK, O. a kolektiv. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 309. ISBN 978-80-7367-331-4.

MACHÁČEK, P. *Osvětlení a slabozrakost*. Praha: Tyfloservis, 2002. ISBN 80-238-9231-2.

Malý sociologický slovník. Praha: Svoboda, 1970. s. 614.

NOVÁKOVÁ, Z. *Specifika vývoje zrakově postižených*. In VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. In PIPEKOVÁ, J. (ed.) *Kapitoly speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

PEŠÁK, M. *Rehabilitace jako víceúrovňový systém služeb pro zrakově postižené*. In JESENSKÝ, J. a kol. *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. Aktuální otázky speciální pedagogiky*. 2. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí Hradec Králové, 21. - 23. 9. 2001. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-041-8.

PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno: Paido, 2006, s. 404. ISBN 80-7315-120-0.

Postavení zrakově postižených lidí v ČR. Průzkum agentury GfK Praha pro SONS ČR, 2001.

PRÁŠILOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2006. s. 212. ISBN 80-244-1415-5.

PRŮCHA, J. a VETEŠKA J. *Andragogický slovník*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. s. 294. ISBN 978-80-2473-960-1.

- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*, Praha: Portál, s. r. o., 2009, s. 71. ISBN 978-80-7367567-7.
- SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2007. s. 160. ISBN 978-80-247-1733-3.
- STOKLASOVÁ, V. *Osoby s kombinovanými vadami z pohledu tyflopédie*. In LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Kombinované vady*. Olomouc: VUP, 2005. ISBN 80-244-1154-7.
- VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 322 s. ISBN 80-244-0698-5.
- VAŠEK, Š. *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 2006. s. 140. ISBN 80-86723-21-6.
- VETEŠKA, J. *Trendy a možnosti rozvoje dalšího profesního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Česká andragogická společnost, 2013. s. 167. Česká a slovenská andragogika, sv. 8. ISBN 978-80-9054-600-4.
- VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a speciální*. Brno: Paido, 2004, s. 463. ISBN 80-7315-071-9.
- ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Zdravotní postižení a zaměstnání*. In OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. Brno: MU, 2005. ISBN: 80-210-3718-0.
- Zrakově postižení v ČR a jejich realita života*. Průzkum agentury GfK Praha pro SONS ČR, 2002.

Seznam legislativy

- Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Praha: MŠMT, 2005.
- Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Praha: MŠMT, 2005.
- Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 435/2004, zákon o zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon).

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použitých elektronických informačních zdrojů

Atlas zraku. [online] atlas.iapb.org: ©2019 [cit. 2019-05-05] Dostupné z: <http://atlas.iapb.org>

DĚDINA. Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dédina, o.p.s. [online] dedina.cz: ©2019 [cit. 2019-05-04]. Dostupné z: <http://www.dedina.cz/>

Evropská spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě (Education & Training 2020, ET 2020). [online] et2020.cz: ©2019 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <http://www.et2020.cz>

IKAROS. K problematice knihoven pro zrakově postižené. [online] ikaros.cz: ©2019 [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <https://ikaros.cz/k-problematice-knihoven-pro-zrakove-postizene>

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. [online] minededu.sk: ©2019 [cit. 2019-06-12]. Dostupné z: <http://www.minedu.sk/>

MŠMT ČR. Dokumenty o dalším vzdělávání a celoživotním učení. [online] msmt.cz: ©2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/dokumenty-o-dalsim-vzdelavani-a-celozivotnim-uceni-1>

NIDV. O nás. [online] nidv.cz: ©2019 [cit. 2019-06-12]. Dostupné z: <https://www.nidv.cz/o-nas>

OKAMŽIK. Nevidomí mezi námi. [online] nevidominezinami.cz: ©2019 [cit. 2019-05-23]. Dostupné z: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/Zamestnani/par_poznamek_na_tema.html

PEDAGOGICKÁ FAKULTA Masarykovy univerzity. Specifika ovlivňující výběr povolání u zrakově postižených osob. [online] ped.muni.cz: ©2019 [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/wsedu/mu.old/equal/sborniky/eq1/text/botosova_cz.htm

PEDAGOGICKÁ FAKULTA Masarykovy univerzity. Specifika ovlivňující výběr povolání u zrakově postižených osob. [online] ped.muni.cz: ©2019 [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/wsedu/mu.old/equal/sborniky/eq1/text/svecova_cz.htm
RSZP Levoča. [online] rszp.sk: ©2019 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z: <https://www.rszp.sk/historia.html>

SONS. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. [online] sons.cz: ©2019 [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <http://www.sons.cz>

SONS ČR. Projekt Tyfloemployability. [online] tyfloemploy.org: ©2019 [cit. 2019-06-04]. Dostupné z: <http://www.tyfloemploy.org>

ŠIOV. Štátny inštitút odborného vzdelávania. [online] siov.sk: ©2019 [cit. 2019-06-12]. Dostupné z: <http://siov.sk/>

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020. [online] vzdelavani2020.cz: ©2019 [cit. 2019-06-12]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz>

Štátny pedagogický ústav. [online] statpedu.sk: ©2019 [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <http://www.statpedu.sk/sk/>

The Europe 2020. [online] ec.europa.eu: ©2019 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_cs.htm a http://ec.europa.eu/europe2020/index_cs.htm

TYFLOSERVIS. Rehabilitace nevidomých a slabozrakých. [online] tyfloservis.cz: ©2019 [cit. 2019-05-14]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/>

Tyflonet.Pomůcky zpřístupňující práci s PC. [online] tyflonet.cz: ©2019 [cit. 2019-06-20]. Dostupné z: <http://www.tyflonet.cz/kompenzacni-pomucky/pomucky-pro-pristup-k-pc>

Zahraniční zdroje

Kontinuálne vzdelávanie, kredity a atestácie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov. Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č.445/2009 z 19. októbra 2009

Štátne vzdelávacie programy pre jednotlivé stupne ISCED 0,1,0,2,3. ISCED 3A Slovenská republika

Štátny program výchovy a vzdelávania Milénium Slovenskej republiky

Zákon č.317/2009 o pedagogickom zamestnancovi s platnosťou od 1.11.2009 Slovenskej republiky

Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) Slovenskej republiky

Seznam tabulek

Tabulka 1 Klasifikace zrakového postižení podle WHO	11
Tabulka 2 Zastoupení mužů a žen ve výzkumném vzorku	48
Tabulka 3 Věkové složení respondentů	49
Tabulka 4 Složení respondentů podle pohlaví a věku	49
Tabulka 5 Místo bydliště respondentů	49
Tabulka 6 Počet let pedagogické praxe	50
Tabulka 7 Stupně zrakové vady respondentů	50
Tabulka 8 Zaměření oboru	51
Tabulka 9 Zaměstnavatel respondentů podle typu školy	51
Tabulka 10 Typy dalšího vzdělávání zrakově postižených respondentů	52
Tabulka 11 Způsoby vyhledávání informací	53
Tabulka 12 Chybějící nabídka dalšího profesního vzdělávání	55
Tabulka 13 Použití kompenzačních pomůcek	56
Tabulka 14 Vybavenost škol kompenzačními pomůckami	57
Tabulka 15 Přizpůsobení pracoviště specifickým podmínkám	58
Tabulka 16 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům dle druhu	58
Tabulka 17 Zastoupení mužů a žen ve výzkumném vzorku ve SR	60
Tabulka 18 Věkové složení respondentů ve SR	60
Tabulka 19 Složení respondentů podle pohlaví a věku ve SR	60
Tabulka 20 Počet let pedagogické praxe ve SR	61
Tabulka 21 Stupeň zrakové vady ve SR	62
Tabulka 22 Zaměření oboru ve SR	62
Tabulka 23 Zaměstnavatel respondentů podle typu škol ve SR	63
Tabulka 24 Typy dalšího vzdělávání ve SR	63
Tabulka 25 Způsoby vyhledávání informací ve SR	64
Tabulka 26 Použití kompenzačních pomůcek ve SR	65
Tabulka 27 Vybavenost škol kompenzačními pomůckami ve SR	66
Tabulka 28 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům ve SR	67
Tabulka 29 Přizpůsobení pracoviště specifickým požadavkům ve SR - druhy	67

Seznam zkratek

AFB	American Foundation for the Blind - Americká nadace pro nevidící
ČR	Česká republika
DVPP	Další vzdělávání pedagogických pracovníků
EBU	European Blind Union – Evropská unie nevidících
EDF	The European Disability Forum – Evropské fórum pro postižené
ESF	Evropský sociální fond
ET	Evropská spolupráce ve vzdělávání a odborné přípravě, Education & Training
EU	Evropská unie
GfK	Growth from Knowledge, Agentura pro výzkum
IAPB	Mezinárodní agentura pro prevenci slepoty
ICEVI	International Council for Education of People with Visual Impairment – Mezinárodní výbor pro vzdělávání zrakově postižených
ICT	Informačně komunikační technologie
MPC	Metodicko-pedagogické centrum
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NIACE	National Institute of Adult Continuing Education – Národní institut pro celoživotní vzdělávání
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci
O.N.C.E.	Organización Nacional de Ciegos Espanoles – Národní organizace zrakově postižených ve Španělsku
RNIB	Royal National Institute for the Blind – Královský institut pro zrakově postižené
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR
SPC	Speciálně-pedagogická centra pro zrakově postižené
SR	Slovenská republika
WBU	World Blind Union – Světová unie nevidících
ZUŠ	Základní umělecká škola